

MYNDIGHETEN FÖR KULTURANALYS

Värdar eller väktare?

Uppdragsgivare om hot och våld mot konstnärer och författare.
Rapport 2016:4

Postadress:

Box 120 30
102 21 Stockholm

Besöksadress:
Fleminggatan 20, 6 tr

Telefon:
08-528 020 00

E-post:
info@kulturanalys.se

Webbplats:
www.kulturanalys.se

© Myndigheten för kulturanalys 2016

Formgivning: Bazooka

Tryck: Taberg Media Group AB, 2016

ISBN: 978-91-87046-30-8

MYNDIGHETEN FÖR KULTURANALYS

Värdar eller väktare?

Uppdragsgivare om hot och våld mot konstnärer och författare
Rapport 2016:4

Innehåll

Sammanfattning	6
Summary	9
Inledning	13
Erfarenheter av hot och våld	19
Olika sätt att arbeta med författare och konstnärer.....	19
Konkreta erfarenheter	20
Obehagliga situationer drabbar även personalen	24
Förvåning över att inte vara mer utsatta	25
Sammanfattning.....	26
Konsekvenser av hot och våld	28
Uppdragsgivarnas demokratiska uppdrag	28
Få konkreta exempel på förändrat beteende – men rädslan smyger sig på.....	30
Sammanfattning.....	31
Strategier och åtgärder	32
Strategi eller från fall till fall?	32
Vad gör uppdragsgivarna?.....	34
Spänning mellan säkerhetstänkande och öppenhet	38
Sammanfattning.....	40
Den svåra ansvarsfrågan	41
Många uppdragsgivare – oklar ansvarsfördelning	41
Anställningsformen påverkar.....	43
Efterfrågade förändringar	44
Sammanfattning.....	45
Kulturanalys bedömning	46
Referenser	50
Bilaga I. Intervjuguide	52

Förord

Myndigheten för kulturanalys har i uppgift att analysera utvecklingen inom kulturområdet i relation till de nationella kulturpolitiska målen. Under senhösten 2015 genomförde Kulturanalys, i samverkan med KRO/KIF och Sveriges författarförbund, en enkätundersökning om hot, trakasserier och våld mot bild- och formkonstnärer och författare. Undersökningen, som publicerades i rapporten *Hotad kultur?* i april 2016, visade att var tredje författare och konstnär någon gång har drabbats av hot eller våld och att utsattheten är vardag för vissa. Många konstnärer och författare ansåg vidare att uppdragsgivare och arrangörer har en särskild roll att spela i arbetet med att förebygga och hantera hot, trakasserier och våld.

I denna rapport presenteras en undersökning som syftar till att belysa uppdragsgivares erfarenheter av hot och våld mot konstnärer och författare, hur de ser på sin roll i anslutning till dessa frågor samt på eventuella konsekvenser för kulturverksamheterna. Intervjustudien har utförts av forskaren Elín Hafsteinsdóttir vid Stockholms universitet. Fältarbetet som ligger till grund för denna rapport utfördes under perioden januari till mars 2016, vilket innebär att intervjuerna gjordes innan resultaten från enkätundersökningen hade publicerats. De beskrivningar som redovisas här är alltså inte färgade av den debatt om hot och våld mot konstnärer och författare som följde på publiceringen av den föregående rapporten. Ansvaret för de analyser och bedömningar som presenteras i rapporten ligger hos Kulturanalys.

Studien ska utgöra ett underlag för att belysa och bedöma förutsättningarna för att uppnå det nationella, kulturpolitiska målet om att ”kulturen ska vara en dynamisk, självständig och obunden kraft med yttrandefriheten som grund”.

Stockholm 25 november 2016

Sverker Härd
Myndighetschef

Sammanfattning

Syftet med denna rapport är att belysa frågor om hot och våld mot författare och bild- och formkonstnärer (fortsättningsvis omnämnda som konstnärer) ur ett uppdragsgivarperspektiv. Totalt har 25 intervjuer genomförts med företrädare för konsthallar, förlag, kulturredaktioner, bibliotek och museer.

Skillnader mellan konst och litteratur

Studien visar att när uppdragsgivare inom konstområdet har erfarenheter av hot, våld och trakasserier rör det sig vanligen om händelser som är kopplade till ett visst verk eller utställning. Dessa har ofta själva konstinstitutionen som måltavla. På litteraturområdet tycks det vara vanligare med händelser där den enskilde författaren har utsatts. De vanligaste incidenterna är hotfulla brev/mejl, kommentarer på plats, telefonsamtal samt hot som sker via sociala medier. Vi kan också konstatera att obehagliga situationer ofta drabbar personalen som är på plats, till exempel under en utställning, snarare än den enskilda konstnären eller författaren.

Rapporten visar att de faktiska incidenter och situationer då det har krävts en extra bedömning gäller personer som sedan tidigare har en känd hotbild mot sig, såsom internationellt kända författare. Intervjupersonerna anser även att personer eller verk som framfört kritik mot vithetsnormen samt queera eller feministiska verk är mer utsatta. Andra typer av situationer som tas upp rör hot från utländska regimer samt att det inom olika exilgrupper kan finnas politiska motsättningar som speglar dem som finns i ursprungsländerna.

Olika sätt att hantera hot

Studien visar att de större uppdragsgivarna ofta har en checklista för riskanalys inför publika arrangemang där riskerna bedöms utifrån nivå av medieexponering och vilken typ av ämne som avhandlas. Resurser, både vad gäller tillgång till personalstöd och finansiering, påverkar möjligheterna att arbeta systematiskt. En annan avgörande faktor är uppdragsgivarens tidigare erfarenheter av hot. Där sådana finns är arbetet mer formaliserat och en del av det kontinuerliga arbetet.

I intervjuerna framkommer att vissa uppdragsgivare ser en risk med att formalisera arbetet allt för mycket och med att ta in frågan i det dagliga arbetet eftersom det riskerar att spä på rädsla. De som faktiskt arbetar mer systematiskt med riskanalyser anser dock inte att detta arbetsätt har lett till ökad rädsla utan att det endast ökar möjligheterna att agera snabbt när en situation uppstår.

I rapporten ger uppdragsgivarna exempel på åtgärder som har genomförts för att förebygga eller hantera akuta hotsituationer. I det förebyggande arbetet handlar det, utöver riskbedömningar, även om att tänka igenom kommunikation och förmedling på ett tidigt stadium samt att arbeta för att säkra en lokal förankring av ett visst arrangemang. Som en konsekvens av en riskbedömning har arrangörer i vissa fall valt att ta in ideell arbetskraft eller betalda vakter (beroende på vilka resurser som funnits att tillgå). Intervjupersoner som är verksamma på förlag och kulturredaktioner berättar även att de, för att avlasta en författare eller en skribent, har valt att ta debatten i medier och sociala medier samt att de har fungerat som ett filter genom att hantera inkommande mejl.

En annan viktig slutsats är att det finns skillnader mellan stora och små uppdragsgivare när det gäller hur kontakten med polisen fungerar. Stora uppdragsgivare har i regel god kontakt med polis och säkerhetspolis medan en mer blandad bild målas upp av de små uppdragsgivarna. Kommunala institutioner har i regel stöd av kommunens kulturförvaltning i kontakt med polis.

Spänning mellan säkerhetstänkande och öppenhet

I rapporten framkommer också att det är ovanligt att uppdragsgivarna anser sig ha förändrat sitt beteende som en följd av hot och våld eller av rädsla för att utsättas. Uppdragsgivarna betonar generellt att hot och våld inte ska få påverka verksamheten. Samtidigt är rädsla ett nyckelord i många av intervjuerna. Det handlar om att rädslan kryper sig på och om att vara osäker på ifall den faktiskt påverkar eller inte. Steget från en sådan rädsla och oro till att vissa typer av utställningar och aktiviteter väljs bort är inte långt.

Uppdragsgivarnas säkerhetsarbete ses genomgående som ett sätt att upprätthålla yttrandefrihet och konstnärlig frihet. I intervjuerna blir det dock uppenbart att ett ökat säkerhetstänkande kan stå i konflikt med andra demokratiska ideal om inkludering och öppna arenor för diskussion när resurserna är begränsade. Begränsade ekonomiska resurser kan innebära att uppdragsgivare anser sig behöva välja mellan att antingen ta in väktare som vaktar konsten eller utställningsvärdar som förklarar och berättar om den.

Otydligt ansvar

En central slutsats av undersökningen är att ansvarsfrågan ofta uppfattas vara oklar. Frilanskontrakt och tillfälliga uppdrag gör det svårt att veta vem det är som ska tillhandahålla arbetsmiljöåtgärder för uppdragstagarna. Ansvarsfrågan kompliceras även av att en konstnär eller författare kan ha flera uppdragsgivare involverade samtidigt, och att en hotfull händelse tidsmässigt kan inträffa efter det att ett visst uppdrag är slutfört. Det framgår också att frågan om ett utökad stöd för

den enskilde konstnären kan komma att stå i konflikt med konstnärens vilja och behov av att vara fri och obunden.

Hur mycket ansvar som tas för den enskilde konstnärens och författarens situation är kopplat till arbetssättet hos den specifika uppdragsgivaren. Vissa av de mindre uppdragsgivarna beskriver ett väldigt nära samarbete där det ansvar som tas också blir större. Förlag har ofta ett långsiktigt och relativt sett nära samarbete med ”sina” författare. Här finns i högre utsträckning ett etablerat förhållningssätt för hur olika situationer bör hanteras samt vilka åtgärder som kan vidtas.

Kulturanalys bedömning

Undersökningen visar sammantaget att det finns ett stort engagemang hos uppdragsgivare när det gäller att förebygga och bemöta hot eller våld mot de konstnärer och författare som de ger uppdrag till. Samtidigt upplever uppdragsgivarna att det är oklart vem som ska ta ansvar för den individuella konstnärens eller författarens arbetssituation och att denna oklarhet ofta är kopplad till anställningsformen. Författare, konstnärer och andra kulturarbetare är ofta frilansare med tillfälliga uppdrag och det gör det svårt att tillhandahålla arbetsmiljöåtgärder för dem. Intervjuerna visar även att det är tydligt hur ansvaret bör fördelas mellan de olika uppdragsgivare som kan vara involverade i de enskilda kulturutövarnas arbete. Här finns det ett behov av riktlinjer för hur uppdragsgivare ska hantera situationer där uppdragstagaren inte omfattas av det gängse arbetsmiljöarbetet.

Möjligheten för uppdragsgivarna att bedriva ett förbyggande arbete och vidta åtgärder är också en resursfråga. Vår studie visar att det framförallt är de mindre uppdragsgivarna som saknar möjlighet att satsa på säkerhet och förbyggande arbete. Kulturanalys bedömer att ett stöd till de fristående arrangörerna av kulturverksamheter från den offentliga förvaltningen bör övervägas.

Uppdragsgivarna har mycket att lära av varandra när det gäller att arbeta med hot. Och det handlar inte endast om ekonomiska resurser utan också om medvetenhet, rutiner, utbildning, erfarenhetsutbyte och dialog mellan uppdragsgivare och uppdragstagare. Kulturanalys ser ett behov av att uppdragsgivarna hittar former för att kunna lära av varandra när det gäller hantering av hot och våld.

Risken med en fortsatt hårdnande ton i samhällsdebatten är att arbetsklimatet för utställningsvärdar blir hårdare och att vi får se allt fler arrangörer som hyr in väktare istället, vilket inte bara medför stängda möjligheter för samtal och möten utan också ökade kostnader för arrangörerna. En utmaning i det fortsatta arbetet ligger i att göra arbetsmiljön bättre för både konstnärer, författare och anställda vid kulturinstitutionerna, utan att stänga ner öppna platser för demokratisk dialog.

Summary

The purpose of this report is to shed light on issues regarding threats and violence towards visual and design artists (hereinafter referred to as “artists”) and authors from the perspective of a commissioning body. A total of 25 interviews were conducted with representatives from art galleries, publishers, cultural news departments, libraries and museums.

Differences between art and literature

When a commissioning body in the arts experiences threats, violence or harassment, it usually takes the form of incidents associated with a particular work or exhibit. Commissioning bodies in the field of literature tend rather to cite examples of incidents in which individuals have been targeted. Another difference is that, in an arts context, it is often the art institution itself that is the target. This is not true to the same extent for publishers, where it is mainly the individual author who is targeted. Incidents given particular emphasis include threatening letters/e-mails, website comments, telephone calls and threats made via social media. It is also clear that unpleasant situations often impact the on-site staff, e.g. during an exhibition, rather than the individual artist or author.

Examples of actual incidents or situations where additional evaluation was required include individuals who have a history of threats made against them, such as internationally known authors. The examples also involve individuals or works that have levelled criticism at whiteness as a norm, or at queer or feminist works. Yet another threat scenario relates to threats from foreign governments, and to the fact that political divisions that are present in their homelands can be present among exile groups.

Various ways of handling threats

The study shows that larger commissioning bodies often have a risk analysis checklist for public events that they use prior to potentially sensitive events, to review various factors such as media exposure or the type of topic being addressed. Resources in terms of access to both staff support and financing affect the opportunities to work systematically. Previous experience is another influential factor. In such cases the work is more formalised, and part of the ongoing work process.

The interviews reveal that some commissioning bodies perceive a risk in overly formalising the work and in addressing issues such as threats in their daily operations. In these cases they perceive a risk of compounding the fears of both the commissioning body and the artist or author. However, those who are actually

working more systematically with risk analyses do not find that this approach has led to heightened fears, but rather that it has only expanded the means available to act quickly when a situation does arise.

A number of commissioning bodies offer examples of measures that have been implemented to prevent or manage acute threat situations. In addition to risk assessments, the preventive work also involves thinking through communication and intermediation issues early on, as well as working to ensure the local embedment of a given event. In some cases event organisers have, as a result of a risk assessment, chosen to bring in extra non-profit workers or paid security personnel (depending on the resources available). Publishers and cultural news departments also offer examples of cases where, in order to ease the burden on an author or writer, they have opted to conduct the debate in the media and social media, where they have served as a filter for handling incoming e-mails.

Additional examples of such measures include contacts with the police and security services in advance of various events. Here we can see that there are differences between large and small commissioning bodies in terms of how well such contacts function. As a rule, larger commissioning bodies have good contacts with the police and security services, while the smaller commissioning bodies describe a more complex situation. Municipal institutions generally have the support of the municipal cultural administration in their contacts with the police.

Tension between security and openness

It is unusual for the commissioning bodies to see themselves as having altered their behaviour as a consequence of threats, violence or the fear of being targeted. They generally stress that threats and violence must not be allowed to have such an effect, and that in their operations, it has not. At the same time, fear is a keyword in many of the interviews. It has to do with whether the fear creeps up on them, and with being uncertain as to whether or not it is actually having an impact. It is not a big step from such fear and anxiety to a decision to cancel certain types of exhibits and activities.

The commissioning bodies' security efforts are viewed as a means of preserving freedom of expression and artistic freedom. However, the interviews reveal that heightened security planning may conflict with other democratic ideals of inclusion and open forums for discussion when resources are limited. There is here a financial aspect that entails the commissioning bodies seeing themselves as having to choose between bringing in guards to protect the art or docents to explain and talk about it.

Unclear responsibilities

One key conclusion of the study is that the issue of responsibility is often viewed as being unclear. Freelance contracts and temporary assignments make it hard to know who should undertake the work environment efforts. The issue of responsibility is also complicated because an artist or author can have multiple commissioning bodies involved simultaneously. Additionally, a threatening incident may occur after a commission has been completed. We also see that the issue of expanded support for the individual artist may conflict with the need and desire of the artist to remain free and unfettered.

The amount of responsibility assumed for the situation of the individual artist or author is related to the working methods of the commissioning body in question. Some of the smaller commissioning bodies report very close collaboration, in which the amount of responsibility assumed also becomes greater. Publishers often have long-term and relatively close cooperative relationships with “their” authors. Here we find, to a greater extent, an established process for determining how to handle different situations and the measures that can be taken.

Assessment

The study shows that commissioning bodies are strongly committed to preventing and coping with threats and violence towards the artists and authors whom they commission. At the same time, they find that it is unclear who is to assume responsibility for the work situation of the individual artist or author, and that this lack of clarity is associated with the form of employment in question. Authors, artists and other cultural workers are often freelancers working on temporary assignment, making it difficult to undertake work environment measures on their behalf. The interviews also show that it is unclear how these responsibilities should be shared among the various commissioning bodies that may be involved in the work of the individual cultural practitioners. There is a need here for guidelines on how commissioning bodies should handle situations in which the person commissioned is not encompassed by the customary work environment.

One challenge in this work moving forward is that of ensuring that the individual commissioning body’s access to resources is not determinative in creating the conditions and assumptions necessary to prevent and deal with threats and violence towards the artists and authors it engages. Our study shows that the issue of resources is viewed as being restrictive mainly by the smaller commissioning bodies.

The commissioning bodies can learn a great deal from one another when it comes to dealing with threats. This pertains not only to financial resources, but also to awareness, routines, training, exchanges of experience and dialogue between commissioning bodies and those they commission. The Swedish Agency for

Cultural Policy Analysis perceives a need for the commissioning bodies to find ways of being able to learn from one another with regard to managing threats and violence.

The risk created by a continued hardening of tone in the social debate is that the work climate for those putting on exhibits is getting harsher, and we are seeing that more and more event planners are instead hiring security guards, which not only closes off potential paths for dialogue but also increases the event planners' costs. One challenge in the work moving forward will be that of making the work environment better for artists, authors and staff at our cultural institutions without shutting down open forums for democratic dialogue.

Inledning

Var tredje författare och konstnär i Sverige har någon gång utsatts för hot, våld eller trakasserier. Var sjätte har drabbats under det senaste året. För de flesta som utsätts handlar det om något enstaka tillfälle, men en mindre grupp drabbas av ett så stort antal händelser att deras arbetsvillkor inte kan betraktas som trygga. Detta framgår av den enkätundersökning om hot, trakasserier och våld mot konstnärer och författare som Kulturanalys genomförde under senhösten 2015 i samverkan med KRO/KIF och Sveriges författarförbund. Enkätundersökningens resultat presenteras i sin helhet i rapporten *Hotad kultur?*¹ Situationen för konstnärer och författare är därmed jämförbar med situationen för politiker och journalister; yrkesgrupper som, i likhet med konstnärer och författare, brukar definieras som särskilt viktiga för demokratin och det öppna samhället.²

Utsatthet och oro för att utsättas för hot, våld eller trakasserier får tydliga konsekvenser för konstnärer och författare, liksom för andra utsatta yrkesgrupper. I Kulturanalys enkätundersökning uppger 14 procent av de konstnärer och författare som utsatts för hot eller våld, eller som känner oro för att utsättas, att de har lämnat (eller bestämt sig för att inte ta sig an) ett specifikt uppdrag eller ämnesområde.³ Ungefär en tredjedel av de utsatta eller oroliga konstnärerna och författarna anger att de har dragit sig undan från offentligheten, exempelvis genom att minska sin synlighet i media, och ungefär en sjättedel uppger att deras konstnärliga frihet har begränsats av förekomsten av hot, våld och trakasserier.

Att konstnärer och författare får sin yrkesmässiga frihet begränsad till följd av hot och våld får därmed negativa konsekvenser, inte bara för de individer som utsätts, utan också för det demokratiska samhället som helhet. I arbetet med att skapa tryggare arbetsförhållanden för kulturutövare av olika slag måste många olika aktörer i samhället bidra. Politiker, myndigheter, aktörer inom rättskedjan, leverantörer som tillhandahåller diskussionsforum på internet, skolan och medierna har alla viktiga roller att spela.

En betydelsefull grupp av aktörer i arbetet för att förebygga hot och våld utgörs av de uppdragsgivare som ställer ut konstnärernas konst, ger ut författarnas böcker eller arrangerar olika former av tillställningar där konstnärer och författare bidrar med sin kompetens. Därför har Kulturanalys låtit genomföra en intervjustudie med uppdragsgivare till konstnärer och författare med fokus på hot, våld och trakasserier.

¹ Kulturanalys 2016.

² BRÅ 2015b.

³ Kulturanalys 2016 s. 62.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna rapport är att belysa frågor om hot och våld mot konstnärer och författare ur ett uppdragsgivarperspektiv. De erfarenheter som kommer till uttryck i rapporten ska utgöra ett underlag för utvecklingsarbetet att stärka yttrandefriheten och säkerheten för kulturutövare som idag bedrivs av ett flertal olika samhällsaktörer. Följande frågor besvaras:

- Vilka erfarenheter har de intervjuade uppdragsgivarna av hot, våld och trakasserier riktade mot konstnärer och författare?
- Hur tolkar och förstår uppdragsgivarna sammanhangen kring potentiella hotbilder?
- Vilken roll anser uppdragsgivarna att de har när det gäller att motverka hot och våld mot konstnärer och författare?
- Vilka konsekvenser får en upplevd hotbild för kulturverksamheten i stort?
- Vilka åtgärder och vilken ansvarsfördelning uppfattas kunna minska utsattheten och stärka yttrandefriheten?

Vad vet vi om hot och våld i arbetslivet?

Hot och våld i arbetslivet är en problematik som drabbar många olika yrkesgrupper.⁴ I en rapport om hot och våld på svensk arbetsmarknad konstaterar AFA Försäkring, som administrerar en skadedatabas med information om sammanlagt 13 miljoner försäkringsärenden, att hot och våld förekommer på hela arbetsmarknaden, men att vissa yrken är mer utsatta än andra. Särskilt utsatta är 1) yrken som innebär kontakt med människor, exempelvis kontaktyrken inom vård och omsorg, 2) yrken där man hanterar pengar, exempelvis handel, restaurang och bankverksamhet, 3) polis och kriminalvård samt 4) yrken som innebär kontakt med allmänheten inom kollektivtrafik och tågtrafik.⁵

I en kunskapsöversikt om hot och våld mot yrkesgrupper som är viktiga i det demokratiska samhället har Brottsförebyggande rådet samlat information om utsatthet för hot och våld bland politiker, journalister, opinionsbildare, anställda i rättskedjan samt vissa anställda i övriga statliga myndigheter och i kommuner och landsting.⁶ Även här konstateras att anställda inom vård och omsorg tillhör de yrkesgrupper som drabbas hårdast av hot och våld. Utsattheten är också hög bland yrkesgrupper som livsmedelsinspektörer, poliser, socialsekreterare, åklagare samt anställda vid Kriminalvården och Kronofogdemyndigheten.⁷

⁴ Se Arbetsmiljöverket 2010 *för en utförlig kunskapsöversikt*. Se också Statskontoret 2012 *för en studie om myndigheters arbete mot hot och våld*, SKL 2009 *för en studie om hot och våld mot personal i skolan*, BRÅ 2014; 2015a *för undersökningar om hot och våld mot politiskt förtroendevalda*, samt AFA Försäkring 2015; 2016 *för statistik om hot och våld på den svenska arbetsmarknaden*.

⁵ AFA Försäkring 2015: 6.

⁶ BRÅ:2015b.

⁷ BRÅ 2015b s. 11.

Utsattheten bland politiker, journalister och kulturutövare – en fråga om arbetsmiljö och demokrati

Två yrkesgrupper som enligt BRÅ har mycket gemensamt när det gäller utsatthet för hot och våld är politiker och journalister. För båda grupperna gäller att utsattheten för hot och trakasserier är hög, att påverkan är vanlig, att få polisanmäler, att få av dem som har gjort polisanmälan uppger att anmälan har lett någon vart, att få av dem som vill ha stöd uppger sig ha fått det samt att det förebyggande arbetet rapporteras vara bristfälligt. Sammantaget, konstaterar BRÅ, ”framstår politiker och journalister som utsatta grupper – särskilt i processen efter att en incident ägt rum. Arbetsgivarna för dessa grupper tycks inte ha lika bra rutiner och utbildningar kring hot och våld som arbetsgivarna inom staten och rättsväsendet”.⁸

Problemet med oklara ansvarsförhållanden och otydliga rutiner vid hot och våld mot politiskt förtroendevalda lyftes också som en av huvudsatsarna i slutbetänkandet från *Kommittén om hot och våld mot förtroendevalda 2006*.⁹ Samtidigt poängterade kommittén att lösningen på problemet med hot och våld aldrig får bli att samhället sluter sig.

Vi betonar hur viktigt det är att förtroendevalda visar stor respekt för sin egen roll som auktoritativa beslutsfattare och i handling uppträder som förebilder i demokratin. Förtroendevalda bör rikta stor del av sin energi till utåtriktade processer i dialog med medborgare, och måna om att prioritera tid till detta.¹⁰

I en ”inspirationskrift för förtroendevalda” markerar även Sveriges Kommuner och Landsting att hot och våld mot förtroendevalda är ett allvarligt hot mot det demokratiska samhället på flera sätt: ”Dels kan det bli svårare att rekrytera och behålla politiker, dels kan vårt öppna samhälle påverkas om för många skyddsåtgärder måste sättas in.”¹¹

Just balansgången mellan säkerhet och öppenhet är en viktig gemensam faktor när det gäller frågan om hot och våld mot yrkesgrupper som politiskt förtroendevalda (inklusive fritidspolitiker), journalister och kulturutövare. Där politiker förutsätts uppträda som ”förebilder i demokratin” har journalister, och kanske i än högre utsträckning kulturutövare av olika slag, emellertid också en viktig roll i att pröva, granska och utmana etablerade föreställningar och tankesätt. Ytrandefrihet och konstnärlig frihet är allmänt omhuldade principer i den liberala demokratin. Men vem finns där för konstnären eller författaren som vågar utmana, och kanske till

⁸ BRÅ 2015b s. 15.

⁹ SOU 2006: 46.

¹⁰ SOU 2006:46 s.210

¹¹ SKL 2014 s. 8.

och med provocera, när hen drabbas av en hatstorm eller när konstverk vandaliseras?¹²

Journalister och kulturutövare har också i stor utsträckning det gemensamt att de agerar på en arbetsmarknad som karaktäriseras av osäkra anställningsförhållanden med hårda konkurrensvillkor även för högutbildade grupper. På denna typ av arbetsmarknad förläggs ansvaret att forma en karriärbana på den enskilde och det blir många gånger svårt att skilja yrkesverksamheten från den privata livssfären.¹³ Därtill utgör kulturutövare en yrkesgrupp med en i genomsnitt mycket låg inkomstnivå i relation till utbildningsnivån. Till vardagen för professionella utövare av konstnärlig verksamhet hör att uppdragen ofta är kortvariga, att uppdragsgivarna är många samt att sysselsättning i perioder varvas med arbetslöshet. Enligt Konstnärsnämnden resulterar detta i att ”konstnärers inkomster inte bara är knappa, utan också oregelbundna och oförutsägbara”.¹⁴

Hot och våld mot kulturinstitutioner

Under senare tid har frågor om ordning och arbetsmiljö på olika typer av kulturinstitutioner kommit att diskuteras flitigt. Särskilt folkbiblioteken har lyfts fram som en oerhört viktig arena för det öppna samhället men också som en typ av plats som förväntas fylla så många olika funktioner att arbetsmiljön blir lidande. I två delrapporter med den talande gemensamma rubriken ”Vi är bibliotekarier – inte psykologer eller socialarbetare” har fackförbundet DIK beskrivit hur arbetsmiljön ser ut på svenska bibliotek.¹⁵ I den enkätundersökning till DIK:s biblioteksmedlemmar som rapporterna bygger på svarade en av fem att de har blivit hotade i sin roll som bibliotekarie. Tre av fyra svarade att de har upplevt oro eller oordning på biblioteket där de arbetar. Det kan då handla om onyktra eller drogpåverkade personer, stökiga ungdomsgång eller psykiskt sjuka personer som gör biblioteket otryggt för andra besökare och för personal. Två tredjedelar av de svarande anger att det förekommit skadegörelse inne på biblioteket där de arbetar och hela 84 procent anger att de har upplevt ett aggressivt beteende från besökare, antingen riktat mot dem själva som personal, eller riktat mot andra besökare eller annan personal. I samband med reformen om fri entré till statliga museer som genomfördes i februari 2016 har det uttryckts oro för att museerna ska komma att drabbas av liknande problem med ordning och arbetsmiljö som på biblioteken. Hur det kommer att gå med den saken är för tidigt att uttala sig om men det är en fråga som Kulturanalys kommer att följa noga.

¹² Se till exempel Hafsteinsdóttir 2015 för en analys av fyra intressanta fall av konstbråk. Se också Sackemark och Schultz 2015; Bohlin 2016 och Citron 2014 för svenska och amerikanska exempel på studier om näthata och vad man som utsatt för näthata kan göra.

¹³ Konstnärsnämnden 2011 s. 32.

¹⁴ Konstnärsnämnden 2011 s. 19.

¹⁵ DIK 2015a;b.

Kulturutövares förväntningar på uppdragsgivarna

Sammantaget bidrar villkoren på den arbetsmarknad där många kulturutövare är verksamma till att skapa en situation med oklara ansvarsförhållanden i relationen mellan uppdragsgivare och uppdragstagare parat med ekonomiska förhållanden som helt enkelt kan göra det svårt för en enskild kulturutövare att tacka nej till uppdrag även om riskerna med dessa kan vara lätt att inse. I den enkätundersökning om hot och våld som Kulturanalys har genomfört framgår att det bland konstnärer och författare finns en önskan om att uppdragsgivarna ska ta ett större ansvar för att säkra skydd och stöd till enskilda kulturutövare, särskilt i situationer då kulturutövaren själv eller innehållet i konstverket förväntas väcka reaktioner. Det kan till exempel handla om skydd vid publika framträdanden eller utställningar, men också om anpassade försäkringar och möjligheten att erhålla ekonomiska bidrag så att man som enskild kulturutövare själv ska kunna skaffa sig det skydd som behövs.¹⁶

Studiens genomförande

Totalt har 25 intervjuer genomförts med företrädare för konsthallar, förlag, kulturredaktioner, bibliotek och museer. Urvalet har gjorts för att säkra en balans mellan uppdragsgivare som arbetar med författare respektive konstnärer. Vi har även eftersträvat en spridning vad gäller geografi, verksamhetens storlek samt intervjupersonernas kön.

Ett första urvalskriterium har varit att uppdragsgivare till författare respektive konstnärer ska ha lika stor vikt i urvalet. Inom de två grupperna har vi eftersträvat en bra spridning även vad gäller andra viktiga egenskaper, såsom geografisk placering, uppdragsgivarens storlek och finansieringsform. Vissa av uppdragsgivarna arbetar med båda yrkesgrupperna men kategoriseras här utifrån huvudsakligt arbetsområde. Vad gäller uppdragsgivarnas storlek har ett urval gjorts utifrån en ungefärlig klassificering och indelning i små, medelstora och stora uppdragsgivare baserat på personalstyrka. Både större och mindre uppdragsgivare, exempelvis stora marknadsledande förlag och mindre nischade förlag, har tillfrågats om att delta i studien. På konstnärssidan har både små konstgallerier och stora statliga museer inkluderats. Likaså har både privata och offentliga aktörer tillfrågats. Med avseende på geografi har urvalet gjorts så att de tre storstäderna Stockholm, Malmö och Göteborg är representerade och utöver det har förfrågan gått ut till uppdragsgivare verksamma i såväl medelstora städer som mindre orter.

En utgångspunkt för studien har vidare varit att urvalet inte skulle begränsas till intervjupersoner med egna erfarenheter av hot och våld. Detta var viktigt dels för att tolkningen av vad som utgör en situation av exempelvis hot eller trakasserier varierar, dels för att det är av intresse att se vad för slags beredskap och föreställningar det finns hos de aktörer som inte har direkta erfarenheter av hot

¹⁶ Kulturanalys 2016 s. 59.

eller våld. Samtidigt har det även varit viktigt att också inkludera aktörer som själva har erfarenheter av situationer som kan tolkas som hot, våld, trakasserier eller skadegörelse, för att kunna identifiera möjliga förbättringar i hanteringen av sådana händelser.

Intervjuerna genomfördes under februari och mars 2016. De flesta intervjuerna har genomförts som besöksintervjuer. Tre intervjuer gjordes dock, av praktiska skäl, via telefon. Den första kontakten med intervjupersonerna har tagits via mejl där studien presenterades och en förfrågan om deltagande ställdes. Vissa som har tackat nej, har gett kommentaren att de nog inte hade kunnat bidra till studien ändå på grund av frånvaron av incidenter av hot, trakasserier eller våld. Men det har också förekommit att den tillfrågade nämnt att personer vid den aktuella uppdragsgivaren nyligen har varit utsatta för dödshot, för att sedan tacka nej till en intervju. Det finns med andra ord ingen tydlig gemensam nämnare för de som har tackat nej eller inte svarat på vår förfrågan.

En intervjuguide har använts, där en inledande fråga om hur den aktuella institutionen arbetar tillsammans med konstnärer och författare har följts av tre frågekluster: 1) den generella situationen idag, 2) konkreta erfarenheter och förbättringsmöjligheter, 3) ansvar för den enskilde kulturutövaren och för demokratin. Intervjun har avslutats med en öppen fråga om vad som skulle kunna förbättras och ifall det är något annat som de anser vara viktigt att beakta i processen (se bilaga 1). De situationer som diskuteras i den här rapporten utgörs dels av händelser som är uppenbart brottsliga i juridisk mening – exempelvis våld och stöld – dels av händelser – exempelvis hot och trakasserier – där det kan vara svårare att avgöra om de är direkt brottsliga i lagens mening, men vilka likväl kan ha stor inverkan på den utsattas livssituation. Intervjupersonerna har därför ombetts beskriva konkreta situationer för att det så tydligt som möjligt ska framgå vad de uppfattar som exempelvis våld eller hot.

Samtliga intervjuer har spelats in, efter intervjupersonernas godkännande, och intervjuerna har transkriberats i sin helhet; endast uppenbara stickspår har utelämnats. Alla intervjupersoner har informerats om att de skulle avpersonifieras i presentationen av resultaten, vilket gör att citat har rensats från utmärkande detaljer som eventuellt skulle kunna göra att personerna kan identifieras. För att öka läsbarheten har även mindre ord utan betydelse för sammanhanget tagits bort i citaten. Yrkestitlar har också gjorts om till mer allmänna beteckningar.

Erfarenheter av hot och våld

Det här kapitlet handlar om uppdragsgivarnas erfarenheter av hot och våld. Det inleds med en beskrivning av hur arbetsprocessen vanligen ser ut för olika uppdragsgivare. I de följande avsnitten återges konkreta exempel på faktisk utsatthet för olika former av hot, våld och trakasserier riktade mot konstnärer och författare såväl som mot institutionerna och deras personal. I kapitlets avslutande avsnitt återges en förvåning över att de egna erfarenheterna av utsatthet för hot och våld inte är större än vad de är. Avsnittet antyder att föreställningen om hur vanligt förekommande hot och våld är i samhället inte alltid stämmer överens med de egna erfarenheterna. Här formuleras också olika sätt att försöka förstå varför vissa former av konst och kultur tycks ha ”förskonats” från hot och våld medan andra drabbas.

Olika sätt att arbeta med författare och konstnärer

Samtliga intervjuer har inletts med att de intervjuade har ombetts beskriva hur processen ser ut när de arbetar med eller ger uppdrag till författare och konstnärer. Det har då framkommit att själva arbetsprocessen skiljer sig betydligt mellan de olika uppdragsgivarna.

För konstinstitutionerna är det vanligt att det konkreta arbetet med en utställning tillsammans med en konstnär börjar ungefär ett år innan utställningen öppnar. Då kommer konstnären ofta till utställningslokalen och en planering görs. Därefter, och särskilt om det är en internationellt verksam konstnär, sköts kontakterna mestadels per mejl och konstnären kommer inte tillbaka förrän en kort tid före öppningen då utställningen byggs.

Om uppdragstagaren är en konstnär som är bosatt i Sverige sker kontakterna oftare genom personliga möten. Som regel är konstnärerna med vid vernissagen men åker sedan ofta redan inom ett par dagar vidare för att arbeta med andra projekt. I vissa fall återkommer konstnären någon tid senare för att exempelvis delta i ett seminarium kopplat till utställningen.

Eftersom konstnärerna därmed mest är involverade på plats inför en utställning är det i själva planeringsfasen som frågor om säkerhet eller eventuell hotbild kommer upp. För ledningen för en konstinstitution innebär det vanliga arbets sättet att kontakterna med konstnärerna utgör en relativt liten del av det totala arbetet, både tids- och personalmässigt, med en utställning. Givetvis finns det dock undantag. Bland annat berättar en intervju person om en utställning där konstnären varit på plats i två månader för att skapa verken till utställningen. Detta var på en konsthall där den lokala förankringen och delaktigheten betonades starkt. Andra undantag som framkom i intervjuerna rör performancekonstnärer som skapar sitt

performanceverk under hela utställningsperioden och därmed är på plats hela tiden istället för vad som annars är vanligare, nämligen att en performance under vernissagen filmas och sedan visas som film under resterande utställningsperiod.

Förlagens arbetsprocess med författare ser något annorlunda ut. Representanter för förlag beskriver hur ett samarbete kan vara olika nära med olika författare. Ibland kommer en författare med en idé som sedan gemensamt arbetas fram till en bok. Andra gånger inleds samarbetet med att ett, i stort sett färdigt, bokmanus kommer till förlaget. Som mest intensivt är samarbetet den sista tiden innan en bok släpps och den första tiden efter boksläppet. Förlagen är måna om att marknadsföra sina författare och om att sälja så många exemplar av en bok som möjligt och därför fortsätter ofta samarbetet med uppdragsgivaren under längre tid än vad det gör för konstnärerna. Många förlag har dessutom som ambition att knyta till sig författare, vilket gör att det kan bli ett samarbete som sträcker sig över längre tid.

Den tidsmässigt kortaste arbetsprocessen är den som sker kring bibliotekens litteraturevenemang, där kontakter ofta görs via ett regionalt författarcentrum eller förlaget, och där författaren kommer och gör ett 1–2 timmars framträdande. Samtidigt är detta ett av de mer öppna evenemang som en författare deltar i och som ofta har fritt inträde.

Konkreta erfarenheter

Erfarenheterna av utsatthet skiljer sig åt mellan uppdragsgivare inom konstrespektive litteraturområdet. Bland de uppdragsgivare som främst arbetar med författare är det vanligt att nämna specifika exempel på personer som blivit utsatta medan det inom konstområdet snarare handlar om specifika händelser kring ett visst verk eller kring marknadsföringen av ett verk eller en utställning. En central skillnad är också att själva konstinstitutionen verkar riskera att utsättas för mer kritik än exempelvis ett förlag. Det är ofta själva handlingen att ställa ut ett visst verk som väcker ont blod snarare än skapandet av detsamma. Det motsatta gäller för författarna där det främst är författarna som personer som utsätts och inte förlaget eller kulturredaktionen, då det är författarens ämnen eller person som tas som utgångspunkt för hotfulla incidenter.

Vi kan även konstatera att uppdragsgivare som främst arbetar med författare ger fler exempel på konkreta incidenter som har inträffat, jämfört med uppdragsgivare som arbetar mot konstnärer. Ett sådant konkret exempel ges exempelvis av en företrädare för ett bibliotek där personalen, vid frågestunden efter ett författarframträdande, varit tvungen att avbryta programpunkten:

Vi hade bedömt det som ett lågriskprogram, [...] så vi hade ingen extra vakt under det programmet utan bara ordinarie personal på plats, och då blev det så att under slutet av programmet så står det plötsligt ganska så många, kanske 15–20 personer, längst bak som började lägga sig i programmet. De började på ett

ganska så hotfullt sätt säga klart rasistiska saker mot den här författaren och mot personer med annan härkomst än helsvensk i allmänhet och det upplevdes som så pass hotfullt att den programansvarige valde att avbryta det programmet. Nu var det under slutet, under frågestunden, så majoriteten av programmet kunde genomföras, men det upplevdes som en väldigt obehaglig situation, som en så hotfull situation. [...] Det var ovanligt många nynazister i [staden] den dagen, och ingen hade ju tänkt på detta, inte heller när man gjorde riskanalysen. Det kan ha ett samband eller så var det bara ren slump att de kom förbi, men det var ändå en incident.

(Enhetschef, stadsbibliotek)

Flera av de intervjuade beskriver hur de själva eller deras uppdragstagare har fått hotfulla mejl och fysiska brev samt telefonsamtal. Sociala medier beskrivs som en arena där debatten är särskilt hård. Även kommentarer och trådar som inte uttrycker regelrätta hot kan upplevas som obehagliga beroende på vilka sammanhang som de återfinns i. I intervjuerna beskrivs även exempel på att konstinstitutioner har fått telefonsamtal eller mejl om att de ska ta ner ett visst konstverk.

Personer med en sedan tidigare känd hotbild

På förlagen och bland litteraturarrangörer beskrivs hur vissa personer för med sig en viss hotbild som är oberoende av vem arrangören är. Vanligast är att de nämner internationellt kända författare som exempelvis skriver om kriminella nätverk och som därför har en permanent hotbild kopplad till sig. Sådana personer har också specifika säkerhetskrav på arrangörerna som innebär betydande kostnader.

En annan grupp med känd hotbild som återkommande nämns är politiker och statsöverhuvuden, där det krävs olika mycket anpassning beroende på hur högt uppsatt personen är och ifall det är en kontroversiell person. Ytterligare exempel utgörs av ambassadpersonal som ofta är representerade vid olika arrangemang där kulturutövare från deras respektive länder deltar. Intervjupersoner som har erfarenhet av sådana arrangemang beskriver en balansgång i relation till kulturutövarens frihet å ena sidan och ambassadpersonalens säkerhet å andra sidan. En statlig konstinstitution beskriver hur de i samband med en utställning med samhällskritisk konst från en diktatur valde att inte informera och samarbeta med det landets ambassad, något som annars hade varit ett naturligt steg i planeringsprocessen. Sammanfattningsvis är dessa exempel på omfattande säkerhetsarrangemang inte alltid direkt kopplade till själva kulturutövaren.

Synlighet i media

Synlighet i olika mediekanalet uppfattas vara en avgörande faktor för om det uppstår en risksituation. En förläggare på ett mindre förlag menar att de som hotar kanske inte är så intresserade av uppdragsgivare som har en tydlig men snäv profil utan istället anser det ”vara viktigare att skrämma dem som riktar sig bredare”. En

iakttagelse som stärker den tesen görs av en kulturredaktör på en storstadstidning som beskriver situationen för satirtecknare som ytterst prekär, medan en uppdragsgivare som är särskilt inriktad på evenemang för satir- och serietecknare aldrig hade upplevt något behov av extra säkerhetsåtgärder. Själva arenan är med andra ord av stor betydelse, och för att något ska bli potentiellt hotfullt som arrangeras av en mindre och nischad aktör, så måste det först plockas upp i de större medierna eller ibland, via sociala medier, och då kan det uppstå upprördhet och starka känslor.

Ja, mediearenan det är ju något som pågår där och den har ju sin inre logik och om det vi gör förs upp på mediearenan, så blir det ju en del av den [...] Någon reagerar och har åsikter och synpunkter som skapar en diskussion kring detta som ganska snabbt slutar att handla om verket i fråga och börjar handla om helt andra saker.

(Uppdragsgivare, specialiserad på serie- och satirteckningar)

Anti-rasistiska, queera och feministiska perspektiv en måltavla

Bland de exempel som ges på konstverk där diskussioner har förts kring mottagandet och potentiella reaktioner återkommer ett antal gemensamma teman. Det rör sig, exempelvis, om kritik mot vithetsnormer och queera eller feministiska verk. Det är också tydligt att hoten kan komma från olika håll när ämnen som feminism, rasism eller hbtq-frågor tas upp. På frågan om varifrån hoten uppfattas komma nämns såväl konservativa grupper av religiös eller kulturell karaktär, som renodlade högerextrema politiska rörelser. Flera intervjupersoner uppger också att det är svårt att veta varifrån hoten kommer.

En representant för en konsthall som verkar i en storstadsförort beskriver hur konstinstitutionen inför en queer performance utanför själva byggnaden fick varningar från anställda på stadsdelsförvaltningen om att det skulle kunna uppstå hotfulla situationer. Detta berodde på att det sedan tidigare fanns rapporterade händelser där homosexuella hade blivit utsatta i det aktuella området. Lösningen blev att ha en extra person med vid varje performancetillfälle. Intervjupersonen vid den här konstinstitutionen uttrycker hur konstnärliga verk av det här slaget kräver mycket förarbete och en tydlig lokal förankring med starka band till de som bor och verkar i området. För konstnärerna innebär det ofta flera besök inför utställningen och ett långsiktigt samarbete mellan konstinstitutionen och konstnärerna som går utanför den tillfälliga utställningen.

En av litteraturarrangörerna beskriver en situation med en inbjuden internationell författare där en person från författarens hemland frågade om de skulle ha en vakt vid författarframträdandet. Personen gav även rådet att inte lyfta fram författarens ställningstaganden för homosexuella.

Hon sa att många inte ens kommer att vilja komma, att de inte vill ha någon som helst koppling till att de på något sätt är positivt inställda och särskilt om vi vill nå unga killar så ska man inte andas om den frågan. Och då blir det såhär, aha, för då ser man sig själv som sådan här, klart man vill ha något slags queer-rättighet, men man vill ju också nå en viss målgrupp, så det kommer vi nog behöva prata mer om.

(Verksamhetschef, ideell förening, litteraturevenemang)

I beskrivningarna av konkreta situationer ges tydliga exempel på hot från högerextremt håll. Exempelen gäller främst kulturell verksamhet som granskar högerextrema rörelser, men också situationer då uppdragsgivaren uppfattat att deras verksamhet mer generellt skulle kunna väcka ont blod hos högerextremister. I reflektioner över potentiella hot beskrivs hur verksamheten skulle kunna börja uppmärksammas eller potentiellt utsättas för hot av högerextrema rörelser eller personer som identifierar sig med dessa rörelser. Samtidigt uttrycks det explicit att risken för detta inte ska få påverka verksamheten.

Alltså vi jobbar ju med konst som på många sätt kan vara ganska utmanande, ofta väldigt samhällsengagerad och engagerad generellt. Det är liksom inte någonting som vi någonsin ger vika för, så på så vis har vi väl ett program som kan betraktas som ganska modigt. Det är liksom lite obehagligt att prata om de här frågorna för vi befinner oss liksom i ett skifte i tid där det skulle kunna vara så att till exempel högerextrema grupper fick upp ögonen för vad vi gör men än så länge, peppar peppar, har vi varit förskonade från den typen av hot faktiskt. Men det är ingenting som vi skulle låta påverka våra program ifall det uppkom heller. Det är jätteviktigt.

(Utställningsproducent, fristående konsthall)

En internationell kontext kan påverka

En återkommande beskrivning i intervjuerna är att hotbilden är kopplad till utländska regimer eller till politiska motsättningar inom och mellan olika exilgrupper. Ett land som sticker ut i intervjuerna är Iran med flera exempel på hur författare och konstnärer har varit försiktiga, inte bara för egen del utan framförallt för släktens del, då det kan bli problem för släktingar som bor kvar i Iran. Det kan här handla om att författare med utländsk bakgrund som är verksamma i Sverige väljer extra försiktighet i vad de skriver eller att konstnärer som ställer ut i Sverige inte vill medverka på bild i utställningsarrangörens pressmaterial. I intervjuerna framkommer också konkreta farhågor och erfarenheter av att företrädare för utländska säkerhetstjänster är på plats vid vissa evenemang. Ett av de exempel som nämns rör en iransk författare som fängslades vid hemkomsten efter att ha deltagit vid ett svenskt litteraturevenemang.

Andra länder som nämns i relation till att det har behövts extra åtgärder eller övervägningar är bland andra Ryssland, Vietnam, Kina och Saudiarabien.

Därutöver nämns vid ett par tillfällen arrangemang som hållits i samband med uppmärksammandet av minnet av det armeniska folkmordet som särskilt känsliga ur säkerhetssynpunkt. Konstutställningar med regimkritiska internationella konstnärer kan också visa sig vara mer komplicerade än först väntat, vilket kräver ett ansvarsfullt förhållningssätt till konstnärerna.

I intervjuerna framkommer att uppdragsgivarna kan känna en viss osäkerhet kring att bedöma eventuella hotbilder i och med att publiken blir allt mer heterogen. Uppdragsgivarna upplever att de i högre grad blir beroende av att författarna eller konstnärerna själva har koll på sin situation.

Det finns ju grupper i Sverige som kommer från samma länder men som kommer från olika politiska läger. De situationerna kan nästan vara svårare för oss att förstå tänker jag. Den svenska politiken och vad som händer i Sverige är lättare för oss att ha en överblick över, men om det nu kommer mer och mer folk från andra länder där man kanske inte förstår var de kommer ifrån riktigt då blir det svårare helt enkelt.

(Bibliotekschef, förortsbibliotek)

Obehagliga situationer drabbar även personalen

Beskrivningarna av obehagliga situationer på publika evenemang är inte endast kopplade till den enskilde konstnären eller författaren, utan även till den personal som arbetar på den aktuella institutionen. Det kan, till exempel, handla om att musei- eller konsthallsvärdar får ta emot ”otrevliga och spydiga” kommentarer eller ta hand om personer som är drogpåverkade och oberäkneliga. De intervjuade beskriver hur vissa besökare kan bli provocerade av en utställnings politiska innehåll men också av att de inte förstår konstverken. Det kan exempelvis gälla minimalistiska konstverk eller bero på att besökarens förväntningar inte uppfylls. Flera uppdragsgivare beskriver även att den offentliga finansieringen leder till att folk uttrycker mer kritik mot själva institutionen. Intervjupersoner vid statliga och kommunala konstinstitutioner beskriver att besökare kan bli arga på själva museet och värdarnas uppgift blir då att förklara att museet lämnar plats till konsten men inte tar ställning i övrigt.

Här finns dock en tydlig skillnad mellan de större statliga institutionerna och de andra uppdragsgivarna. En intervjuperson från ett museum beskriver det som att ju närmare skattebetalarna en institution är, desto mer kritiska och provocerade kommentarer kommer det från publiken. Samtidigt ges det också exempel på stora statliga institutioner som fått hot riktade mot sig och som då beslutat om att sätta in extra skyddsåtgärder. På de mindre institutionerna, liksom på biblioteken, handlar det främst om en oberäknelighet som en del av arbetsvardagen. Både de stora och de mindre uppdragsgivarna beskriver att sådana situationer leder till en oro hos personalen.

De uppdragsgivare som är offentliga och tillgängliga – vad gäller plats och inträde – har specifika utmaningar kopplade till sin öppenhet och tillgänglighet. Dessa utmaningar uttrycks, bland annat av biblioteksanställda, som större än de som är kopplade till de specifika evenemangen. Det finns utsagor om oro bland personalen och om att det kan vara ett tungt arbete att vara värd på ett museum. En museichef beskriver hur personalen uttryckte en känsla av ”inte en gång till” då en debatt tog fart i media angående en av utställningarna vid museet. Personalen vid dessa institutioner får särskild utbildning och instruktioner om vad de ska göra vid eventuella incidenter eller hot och lär sig vara extra uppmärksamma.

Förvåning över att inte vara mer utsatta

Flera av intervjupersonerna uttryckte redan inför intervjun en undran om det verkligen skulle vara relevant att intervjua dem även om de inte hade egna erfarenheter av hot eller våld. Sedan visade det sig ibland ändå att till exempel hatmejl hade förekommit, men att det är så vanligt att det vid en första tanke inte uppfattas som hot och trakasserier. När konkreta situationer har efterfrågats är det dock flera intervjupersoner som inte har kunnat dra sig till minnes någon sådan. Bland de som beskriver konkreta händelser skildras flertalet incidenter som mindre allvarliga. Samtidigt förekommer det också exempel på verkligt allvarliga händelser riktade både mot konstnärer och författare och mot institutionernas personal eller lokaler.

Några av de intervjuade uttrycker en förvåning över att inte ha blivit mer utsatta, särskilt när de jämför med bekanta som är antingen journalister eller politiker. Andra grupper som nämns som mer utsatta är forskare och socialsekreterare. De som inte har blivit utsatta själva reflekterar ofta över varför så är fallet, och försöker hitta ett drag i den egna verksamheten som skulle kunna förklara avsaknaden av hotfulla incidenter. Detta tydliggörs i intervjuerna genom kommentarer av karaktären, ”vi har varit förskonade här”, ”barnlitteraturen har varit förskonad”, ”som stor och internationell aktör”, ”som liten aktör går vi under radarn” och så vidare. Några intervjupersoner ger också uttryck för att publikens förmåga att ta till sig komplicerade och ibland kontroversiella verk ibland underskattas. En intervjuperson från ett museum beskriver publiken som ”väldigt öppen, accepterande och intresserad [...] och att den frågar mer än den är bedömande”.

Ett par konstarrangörer anser att frågan om hotade konstnärer är en total icke-fråga för konstnärer i Sverige och ifrågasatte varför det överhuvudtaget tilldelas resurser för att studera denna fråga. En gallerist i en av storstäderna börjar intervjun med att uttrycka sin förvåning över själva ämnet för intervjun:

Men förekommer det? Det är det jag tycker jag är så konstigt för jag har aldrig hört talas om varken hot, våld eller trakasserier mot konstnärer. [...] Nej, jag blev ju väldigt förbluffad när jag såg ämnet, och tänkte det var ett lustigt ämne. (Gallerist, fristående konstgalleri)

På författarsidan är det främst arrangörer av litterära evenemang som beskriver problemet som relativt litet. Dessa håller det dock öppet för att det eventuellt kan vara mer aktuellt för andra arrangörer. En aspekt som tas i beaktande är också att en uppdragsgivare och en konstnär eller författare kan tolka olika situationer på olika sätt. Det som för en uppdragsgivare ses som en mindre händelse i raden av flera likartade kan, för den enskilde konstnären/författaren, vara första gången som denne råkar ut för exempelvis skadegörelse av ett konstverk.

Litet problem vid en internationell jämförelse?

Bland de som beskriver frågan som ett icke-problem är den internationella jämförelsen av stor vikt och de poängterar att i Sverige är det väldigt säkert och fritt för konstnärer och författare att arbeta. När de intervjuade jämför med internationella erfarenheter uttrycker de en skepsis om huruvida de svenska konstnärernas situation verkligen kan beskrivas som riskfylld i relation till hot eller våld.

Jag har varit verksam i USA och Kina, och Italien och ställt ut i Kuba och om man jämför med det kan jag säga att det är en väldigt trygg miljö i Sverige absolut.

(Koordinator, fristående konstgalleri)

Även på litteratursidan uttrycker arrangörer att i en internationell jämförelse så finns det ingen svensk författare som har samma hotbild som kända namn som exempelvis den italienske författaren Roberto Saviano. För uppdragsgivare som själva identifierar att de är aktiva på den internationella arenan innebär denna utblick ett starkare fokus på staten som en potentiell repressiv kraft och ingen av de intervjuade uttrycker att det skulle finnas ett sådant hot från de statliga instanserna i Sverige. Den statliga styrningen i relation till konstens innehåll beskrivs istället i termer av vilka som får ekonomiska medel och en regional snedvridning med allt mer centraliserade institutioner som är placerade i Stockholm. Några av intervjupersonerna som arbetar under kommunal styrning uppger att det finns en press från kommundienstämman och kommunpolitiker som kan riskera att begränsa friheten vad gäller vilka författare eller konstnärer som bjuds in, liksom hur fritt institutionens företrädare kan agera och delta i samhällsdebatten.

Sammanfattning

- Arbetsprocessen ser olika ut inom konst- respektive litteraturområdet. Det påverkar relationen mellan uppdragsgivarna och olika typer av uppdragstagare. Det har också betydelse både för vilka typer av händelser som blir aktuella och hur de kan hanteras.
- Bland de uppdragsgivare som främst arbetar med författare är det vanligt att nämna specifika exempel på personer som blivit utsatta medan det på

konstfältet snarare handlar om specifika händelser kring ett visst verk eller marknadsföringen av ett verk eller en utställning.

- En central skillnad är också att konstinstitutioner riskerar att utsättas för mer hotfulla och våldsamma händelser än exempelvis förlag.
- Obehagliga situationer drabbar även, och ibland särskilt, personalen på institutionerna och utgör alltså även i den meningen ett allvarligt arbetsmiljöproblem.
- Samtidigt som flera olika typer av konkreta erfarenheter av hot och våld kommer till uttryck finns det också en viss förvåning över att den egna institutionen inte har blivit mer utsatt.
- I vissa fall ifrågasätter uppdragsgivarna om det här med hot och våld mot kulturutövare och kulturinstitutioner är ett så allvarligt problem i Sverige.

Konsekvenser av hot och våld

I det här kapitlet diskuteras konsekvenser av hot och våld för uppdragsgivarna, för konstnärer och författare samt för yttrandefriheten och andra demokratiska värden, såsom dialog, bildning och öppenhet. Hur påverkas uppdragsgivarna av hot och våld eller av rädsla för att konstnärer, författare eller den egna verksamheten ska utsättas? Vilka värden är det som uppfattas stå på spel? Och hur tolkar uppdragsgivarna de samhälleliga och politiska sammanhangen kring de händelser de har råkat ut för?

Uppdragsgivarnas demokratiska uppdrag

Ett genomgående drag i intervjustudien är att när frågan ställs om hur uppdragsgivarna ser på den generella situationen för konstnärer och författare vad gäller hot, våld och trakasserier så besvaras den i termer av yttrandefrihet. Flera uppdragsgivare poängterar redan vid denna inledande fråga att de inte har gett vika för hot, att de inte skulle göra det, samt att eventuella hot snarare skulle göra dem ännu mer beslutsamma att fortsätta sin verksamhet som vanligt. Den omedelbara responsen handlar alltså inte om de enskilda författarna och konstnärerna och deras mer handgripliga svårigheter, utan om den mer principiella frågan ifall den konstnärliga friheten eller tryckfriheten är hotad.

På frågan om huruvida intervjupersonerna ser sin verksamhet som en del av ett demokratiskt arbete eller inte, så tvekar vissa inför svaret medan till exempel en statlig museichef med enfäs säger ”Ja, jättemycket! Hela tiden tänker vi så!” De statligt och kommunalt finansierade uppdragsgivarna gör en tydlig och medveten koppling till själva myndighetsuppdraget, till exempel att bibliotek har ett lärandeuppdrag. På ett museum kan det handla om att balansera olika uppdrag i relation till vilka reaktioner man kan förvänta sig i samband med en viss utställning:

Begreppet självensur cirkulerar ju ganska mycket nu. Det viktiga för oss, där finns det skillnader mellan en kulturhistorisk institution och kanske ett konstgalleri, vi är ju en lärandemiljö, [...] utifrån det perspektivet så handlar det om att välja material som uppfyller det syftet vi har [...] Men när det väl kommer hot, då blir det för mig en yttrandefrihetsfråga och då blir det överordnat för vi vill inte ha ett samhälle där man med hot om våld på olika sätt gör att andra inte får uttrycka det de vill. Då blir det så att säga överordnat den här utställningens budskap för mig.

(Museichef, statligt museum)

Den potentiella spänningen mellan ett uppfattat demokratiuppdrag och ett mer betydigt fokus på yttrandefriheten som princip återkommer i flera intervjuer. Det

uttrycks också kritik mot vissa andra uppdragsgivare som anses ha ett närmast populistiskt synsätt på konst och uppfattas söka efter att skapa en mediedebatt.

Särskilt de intervjupersoner som har direkta erfarenheter av hot betonar vikten av att inte bara se dessa som ett brott mot individen, utan också mot det öppna samhället och det demokratiska samtalet. Det är också i den kontexten som man kan förstå det aktiva ställningstagande för att försöka motverka tendenser till ökad polarisering och en mer aggressiv debatt, som vissa av de intervjuade ger uttryck för.

Kulturinstitutioner är i allmänhet tillgängliga offentliga platser där en diskussion om till exempel politik, konst eller samhället i stort kan föras. I intervjuerna uttrycks ett ansvarstagande för att den offentliga platsen ska vara trygg och att ingen ska behöva utsättas för exempelvis rasistiska tillmälen, eller som en bibliotekschef vid ett förortsbibliotek uttrycker det: ”det ska ju vara något slags fredad zon ändå”. Samma bibliotekschef beskriver kopplingen mellan den öppna offentliga platsen och samhällsförändringar i stort: ”så fort det händer något ute i samhället, på något sätt så märker man det på en gång inne i biblioteket, det är som en spegel”. Flera uttrycker likaså att de sätter en gräns för vad som kan tillåtas inom deras verksamhet och lokaler. En litteraturarrangör beskriver ambitionen att vara ett ”litteraturens vardagsrum” och betonar vikten av att olika röster och olika erfarenheter ska få komma till tals. Detta innebär dock inte att personer som representerar icke-demokratiska rörelser ska få utrymme. Litteraturarrangören avslutar resonemanget med:

Och jag är beredd att ta strid för det, man måste hålla sig till de demokratiska spelreglerna.

(Chef, litteraturevenemang)

En bibliotekschef uttrycker liknande tankegångar:

Man brukar ofta prata om bibliotek som neutrala platser. För min del så är det inte så, bibliotek är inte neutrala platser, vi står för humanism, yttrandefrihet och demokrati vilket också gör balansgången lite värre [...] där måste biblioteken göra ett ställningstagande.

(Chef för programverksamhet, stadsbibliotek)

För de politiskt styrda institutionerna kommer offentligheten med själva myndighetsuppdraget, till skillnad från de fristående uppdragsgivarna som i högre grad kan välja på vilket sätt de tar eller inte tar plats som en del av det offentliga rummet. Där kan det vara ett aktivt ställningstagande att bli en offentlig plats som inte bara är en konstarena.

Det är viktigt för oss som del av en offentlighet, därför att vi ser hur vår stad privatiseras, offentliga utrymmen försvinner, och att det saknas platser att mötas

på utan att samtidigt behöva betala för det. [...] Vi delar med oss av platsen. Så det tycker jag väl är något slags grundstomme i ett demokratiskt tänkande, och sen att vi samarbetar väldigt mycket, försöker stödja våra lokala vänner på olika sätt och sätta dem i samband med våra egna kontakter.
(Utställningsproducent, fristående konsthall)

Få konkreta exempel på förändrat beteende – men rädslan smyger sig på

Endast ett fåtal konkreta exempel ges på situationer då uppdragsgivarna faktiskt förändrat sitt beteende som en följd av hot och våld eller av rädsla. Det rör sig här, bland annat, om ett arrangemang som, på grund av vad uppdragsgivaren upplevt som hot från ett antal besökare, avbrutits i förtid samt ett fall där en konstarrangör, efter att ha mottagit ett hotfullt samtal från ett kriminellt gäng valde att, i samråd med konstnären, ta ner ett verk. Vidare ges även ett exempel på ett arrangemang som inte gått att genomföra på grund av de omfattande säkerhetsåtgärder som skulle ha krävts.

De uppdragsgivare som intervjuats betonar dock generellt att hot och våld inte ska få påverka och att det i deras verksamhet inte gjorts det utan ”snarare tvärtom”. Samtidigt är rädsla ett nyckelord i många av intervjuerna. Det handlar om att inte bli rädd för att göra obekväma val i sin verksamhet men också om att känna att rädslan ändå kryper sig på och att vara osäker på ifall den faktiskt påverkar eller inte.

Ett flertal uppdragsgivare beskriver även att det finns en risk för att rädslan leder till att vad som tidigare har betraktats som vanliga protester nu tolkas i en kontext av potentiella hot och våldshandlingar och att rädslan därmed riskerar att begränsa det demokratiska handlingsutrymmet. En intervjuad litteraturarrangör beskriver ett arrangemang med en författare där en person i publiken började agera på ett sätt som stack ut och beskriver att ”man är ju som arrangör väldigt uppmärksam för minsta lilla, det krävs så lite för att man ska bli misstänksam”. I det fallet visade det sig att det inte var något konstigt utan att mannen förmodligen hade en funktionsnedsättning som gjorde att han stack ut. Det här exemplet visar på hur uppdragsgivare, trots att de inte formaliserat säkerhetsarbete, ändå har ett ständigt riskmedvetande och att när publiken inte agerar som förväntat kan detta bli en osäkerhetsfaktor. Här finns en potentiell spänning i relation till den ökade inkludering och breddning som flera av uppdragsgivarna pratar om, dock inte i meningen att en breddning av publiken i sig skulle innebära ökade risker utan i meningen att arrangörerna kan vara ovana vid att läsa av och tolka en mer heterogen publik.

De frågor som ställdes under intervjuerna fick i några fall som konsekvens att de intervjuade började fundera kring sin hållning, och började ge uttryck för att de

kanske måste tänka mer kring det här med hot och våld och att de kanske var naiva som inte gjort mer. Själva frågandet kom med andra ord att bidra till att skifta deras dagordning och till att de ifrågasatte sina erfarenheter och uttryckte att de kanske bara har haft tur som inte har blivit utsatta för hot eller våld. Återkommande i intervjuerna är samtidigt en osäkerhet kring om de extra åtgärder som vidtagits egentligen varit nödvändiga, eller om det kanske varit en överreaktion.

En viktig fråga att ta i beaktande vad gäller rädsla är huruvida det påverkar män och kvinnor olika. Detta tas också upp i ett par av intervjuerna. Även om det är vanskligt att dra några generella slutsatser om kön utifrån 25 intervjupersoner var det ändå påtagligt att de kvinnor som blev intervjuade i högre grad problematiserade frågor om rädsla medan männen mer kategoriskt sade att de inte var rädda och att man inte skulle låta rädsla styra. Det krävs dock ett bredare material för att kunna dra mer specifika slutsatser kring hur kön påverkar. Det framstår också som viktigt att anlägga ett queerperspektiv på frågor om hot och våld, då det är tydligt av intervjuerna att detta är en ”brännbar” fråga och att personer inom hbtq-gruppen löper en högre risk än andra att bli utsatta för hot och våld.

Sammanfattning

- Hot och våld mot kulturutövare utgör ett hot mot det öppna samhället och det demokratiska samtalet.
- Hot och våld mot kulturutövare utgör också ett arbetsmiljöproblem.
- Uppdragsgivarna betonar att hot och våld inte ska få påverka den verksamhet som de bedriver. Samtidigt finns det hela tiden en risk att rädslan smyger sig på, vilket i förlängningen riskerar att begränsa det demokratiska handlingsutrymmet.

Strategier och åtgärder

Det här kapitlet handlar om vad uppdragsgivarna gör för att förebygga och motverka hotfulla och våldsamma händelser samt om hur de agerar när de eller deras uppdragstagare har blivit utsatta för hot eller våld. I vilken utsträckning finns det till exempel färdiga strategier för hantering och dokumentation av olika typer av händelser? Vilka kontakter har uppdragsgivarna med myndigheter och intresseorganisationer av olika slag kring just de här frågorna? Och vilka typer av avvägningar uppfattar uppdragsgivarna att de ställs inför?

Strategi eller från fall till fall?

Majoriteten av de exempel på konkreta situationer som tas upp i intervjuerna består av fall där intervjupersonerna känt att de behövt göra en extra analys och riskbedömning. I många fall har beslutet till sist ändå blivit att inte vidta några extra åtgärder och när det har beslutats om sådana är det vanligaste att en eller ett par väktare hyrs in för att vakta på ett specifikt evenemang. I ett fall flyttades ett evenemang till en annan lokal efter att det hade uppmärksammats på ett mycket kritiskt sätt. En intervjuperson beskriver hur hen kontaktades av ett förlag inför ett författarevenemang med önskan om extra säkerhetsåtgärder, vilket ledde till att en väktare anlätades:

Jag tycker nog att det var mer som en tjänst vi gjorde, vi har nog inte ansvar, kan jag väl tycka, för våra gäster i den utsträckningen, och vi har inte heller ansvar för vår publik. Det är en offentlig tillställning och saker kan hända på en offentlig tillställning, men samtidigt [författaren] får ta emot väldigt mycket skit, men hen är ju inte Alice Bah Kuhnke eller Jimmie Åkesson, alltså hade man bjudit hit dem, då kanske det hade blivit något annat.
(Arrangör, litteraturevenemang)

När konkreta exempel ges på hur avvägningar har gjorts i samband med ett evenemang nämns flera gånger att de har sett eller blivit tipsade om ett inlägg på olika forum på nätet. Förhållningssättet till informationen på nätet skiljer sig åt mellan intervjupersonerna där vissa aktivt deltar i sociala medier medan andra medvetet deltar så lite som möjligt. Flera nämner att de har mediabevakningstjänster där en del av de här inläggen kommer upp men att de annars inte försöker bevaka debatten trots en uttalad känsla av att debatten ”kan komma att dra iväg”.

Genom att fråga om, och i så fall hur, uppdragsgivarna arbetar med frågor om hot, våld och trakasserier får vi en bild av det faktiska arbetet som görs och även vad för slags situationer som intervjupersonerna anser sig ha behov av att förebygga eller ha handlingsplaner för. Ett genomgående svar i intervjuerna är att det är svårt

att ha något generellt förhållningssätt och att de istället tar det ”från fall till fall”. Dock beskriver de större institutionerna att de har en tydlig checklista för riskanalys inför publika arrangemang där de vid potentiellt känsliga sådana går igenom olika punkter, såsom medieexponering eller vilket ämne som avhandlas. Därmed går det att säga att det finns en strategi för att göra en riskbedömning men att åtgärderna varierar något.

Andra beskriver hur frågan tas upp av någon berörd part och att det då görs en analys, men att detta inte sker vid varje arrangemang. Vad gäller de mindre uppdragsgivarna finns det för det mesta inget formaliserat arbete för att göra riskbedömningar utan där innebär ”från fall till fall” snarare att en mer intim och personlig arbetsprocess gör att det finns utrymme för konstnärer och författare att ta upp eventuella farhågor eller problem. De mindre uppdragsgivarna beskriver att säkerhetsfrågor av det här slaget inte är så aktuella och inte en del av det vardagliga arbetet. För de intervjuade personer som tycker att frågorna i sig är relativt oviktiga ter det sig konsekvent att inte anse sig ha behov av att tänka i termer av riskanalys. Andra menar att det inte går att ha någon enhetlig strategi:

Konflikter har alltid sin grund i en situation och den är alltid ny. Vi diskuterar ju alltid annat som händer i konstvärlden, och diskuterar hur man skulle agera utifrån den situationen, så det är ett samtal som man kanske håller igång för att förbereda sig för sådana situationer, men situationerna i sig är så unika. [...] Konst måste få vara känslig, där måste man ju också ta risker, så länge vi inte riskerar studenters hälsa och liv, så måste vi vara beredda på att ta ganska stora risker, och vi har inte någon gemensam uttalad policy kring det, nej det har vi inte.

(Lärare, konsthögskola)

Vanligast är att de intervjuade beskriver hur de har handlingsplaner kring ifall det skulle hända något med eller i själva lokalerna, framförallt brand, utrymning eller stöld. Det finns också förebyggande policyer vad gäller uthyrning av lokaler. Likaså kommer några av de intervjuade in på olika arbetsmiljöåtgärder som då handlar om den fasta personalen på institutionen. Det här gäller till exempel de intervjuade från biblioteken som uppger att de har fler incidenter inom ramen för sin vanliga verksamhet än när de exempelvis arrangerar författaraftnar.

Olika villkor för små respektive stora uppdragsgivare

De intervjuade personer som har chefer över sig eller en större personaladministrativ struktur beskriver ofta hur de har ett stort stöd i dessa. Att det finns en personalchef eller säkerhetsansvarig i en större organisation som tar ett särskilt ansvar beskrivs i mycket positiva termer och det är tydligt att intervjuade personer därmed blir friare i sin position som exempelvis förläggare. Genom att tydligt veta att det finns en beredskap samt vilka personalkategorier denna beredskap gäller kan personal på en mellanposition lägga ut uppdrag utan att behöva känna osäkerhet kring vad som

händer om det uppstår en hotfull situation eller trakasserier, exempelvis mot en författare eller konstnär.

En sådan situation kan ställas i kontrast till den där en förläggare på ett mindre förlag känner sig relativt ensam i sitt ansvar för en författare, och där det i praktiken inte finns en högre chefsnivå eller någon tydlig organisation att vända sig till. En annan aspekt som är av stor vikt för om en uppdragsgivare har ett mer formaliserat arbetssätt är förekomsten av tidigare erfarenheter. Där sådana finns, framstår arbetet också som mer formaliserat och som en del av den ordinarie verksamheten. Där nyckelpersoner inom organisationerna själva har blivit utsatta märks det i än högre grad ett starkt engagemang också för andra uppdragsgivare.

Kopplad till uppdragsgivarens storlek är frågan om resurser. Det kan röra sig om stora kostnader för en uppdragsgivare att vidta extra åtgärder och tid till själva planeringsprocessen. Varje extra värd på ett museum är en utgift som måste vägas mot andra kostnader. Här finns dock stora skillnader även bland de större uppdragsgivarna där några menar att extra värddar är en marginell budgetpost medan andra uppfattar det som en stor kostnad. Sammanfattningsvis visar dock intervjuerna på att åtgärder kopplade till författarnas eller konstnärernas situation utgör en relativt liten del av det totala arbete som görs i relation till arbetsmiljö- och säkerhetsfrågor.

Risk för att spä på rädslan?

Några intervjupersoner poängterar att det finns risker med att börja tänka för mycket kring vad som skulle kunna hända och att börja upprätta olika dokument för att hantera säkerhetsfrågor eftersom det då kan spä på rädslan.

Så fort man börjar upprätta krisplaner eller något slags modell, då har man ju också gått med på att det är farligt. Och börjar man gå med på att saker är farliga då blir man ju rädd och då vågar man inte publicera och sen så drar man sig undan från vissa ämnesområden och det är ju inte likt oss.

(Förlagschef 1, mellanstort förlag)

Vi kan samtidigt konstatera att de intervjuade som faktiskt arbetar mer systematiskt med riskanalyser inte uppfattar att det arbetssättet leder till mer rädsla bland personalen eller till större försiktighet. Ett systematiskt arbete gör det endast möjligt att agera snabbt när en situation uppstår.

Vad gör uppdragsgivarna?

Lokal förankring och förankring i den egna organisationen

Den lokala förankringen lyfts ofta fram, inte som en medveten strategi eller åtgärd men som en central del av beskrivningar av specifika fall. I planeringen av ett arrangemang är det inte sällan just lokalkännedomen som blir avgörande. Det ses

som en kritisk faktor att arrangören känner folk i området eller i berörda grupper som kan hjälpa till med riskbedömningen. En intervjuperson berättar att de sätter ihop referensgrupper för att i den kreativa processen få stöd i att bedöma vad som är görbart och vad som inte är det.

För att snabbt kunna ta debatten ifall den uppstår beskriver ett par av de intervjuade från de stora uppdragsgivarna att det krävs en förankring i den aktuella organisationens uppdrag. För att på ett bra sätt kunna stå bakom kulturutövaren är det viktigt att ”veta varför man ställer ut ett visst verk” och att när ”det väl bränner till” kunna vara snabb med kommunikationen till exempel på sociala medier där det kan uppstå en väldigt polariserad diskussion på kort tid.

Ta debatten på plats, i media och på sociala medier

Flera intervjuade uppger att en viktig del i ett förebyggande arbete är att vara beredd att ta debatten ifall den uppstår. Att ta debatten medialt handlar om att vara väl förberedd och i vissa fall rentav om att kunna ”strypa debatten”. Flera uppdragsgivare menar att om en debatt tar fart så ser den väldigt olika ut beroende på var den förs. Frågor tenderar att bli mer infekterade om de plockas upp av riksmidia. Å andra sidan kan vissa frågor vara väldigt känsliga på ett lokalt plan.

Ett led i arbetet att ta debatten på plats handlar om att utbilda och informera värdar i samband med utställningar där besökarna skulle kunna bli arga eller komma med ifrågasättande reaktioner. Det kan också handla om att ha fler värdar på plats än vanligt och om att ha en bra arbetsprocess med konstnären. Till exempel beskriver en utställningsproducent hur denne inte explicit tar upp potentiella risksituationer om hot, trakasserier eller våld med konstnären, men att utrymme ändå ges för att ta upp dessa frågor:

Nej, det som vi pratar mycket om när vi jobbar med konstnärer är: hur ska det tas emot? Hur agerar vi ifall en specifik situation uppkommer som en reaktion på det här materialet? För oss är det viktigt att tänka runt förmedling och kommunikation på ett väldigt tidigt stadium, så det är någonting som vi pratar om i processen och innan konstnären ställer ut här har den möte med alla personer i personalen.

(Utställningsproducent, fristående konsthall)

Flera uppdragsgivare skildrar hur de försöker verka avlastande för författare och skribenter, genom att agera som ”ett filter” mot de reaktioner som kommer digitalt. Det kan här handla om att alla mejl som kommer till förlaget eller tidningen läses av någon där, och beroende av den frilansandes önskemål vidarebefordras alla eller bara vissa mejl till författaren. Det kan även innebära att förlaget gör omvärldsbevakningar och håller koll på debatten samt att det i vissa fall erbjuder sig att gå in och försöka styra upp den. En förläggare beskriver:

[A]nnars är det ju i sociala medier som det är ett hårt klimat, och där möter vi det och försöker också skydda våra debattörer och författare genom att gå in i debatten och vara närvarande och försvara dem.

(Anställd med ledningsfunktion, mellanstort förlag)

Representanter för bokförlagen uttrycker att i fråga om vissa böcker som de ger ut så vill de ju faktiskt ha en debatt och vill att det ska bli reaktioner. Debatten ska dock hållas inom en offentlighet där vissa gränser för hur debatten förs upprätthålls. Ett sätt att avlasta författarna är att förlagen erbjuder sig att ta debatten i media. Ett mer ovanligt exempel utgörs av den kulturredaktör som beskriver hur denne väljer att köpa researchmaterial av frilansare men publicerar texterna under eget namn för att skydda frilansarna:

Det har också hänt flera gånger att frilansare har kommit med uppgifter och material som är så pass bråkigt så att jag förstår att jag kan inte ansvara för den här frilansarens säkerhet, då har jag skrivit texten själv. Jag har köpt materialet för ett konsultarvode, sedan så har jag skrivit texten själv och satt mitt eget namn för att skydda frilansaren för att jag har ändå större skydd. Det är exceptionellt att göra så och det har jag ju bara gjort när frilansaren själv egentligen inte har velat skriva men ändå har någonting som måste ut så då har jag tagit det.

(Kulturredaktör, storstadstidning)

Kontakter med andra samhällsinstitutioner

Alla intervjupersoner som har egna erfarenheter av att bedöma risker eller hantera konkreta situationer har under intervjuerna tillfrågats om hur kontakter med andra samhällsinstitutioner har fungerat, och då främst kontakter med polismyndigheterna. Det mest iögonfallande med svaren är den stora skillnaden mellan stora och små uppdragsgivare. Bland de större uppdragsgivarna är det tydligt att de har en god kontakt med polisen och i förekommande fall även med säkerhetspolisen. En av intervjupersonerna berättar att vikten av en välfungerande dialog med polisen har blivit tydligare i och med det förändrade samhällsklimatet:

Utifrån det så blir det viktigt att ha de samtalen och ha de bedömningarna från polisen. Vad är det här? Vi kan bli en katalysator för någonting. Någon är väldigt frustrerad och så vidare och plötsligt så blir det som en koppling in mot den här institutionen. En sak som kanske inte var så allvarlig men plötsligt blir det medialt. Vi vill inte att den här typen, om det är hot eller människor som är upprörda på det viset, kommer ut i media för då får det en annan dynamik, media spinner ju gärna på och då snarare ökar hotbilden än sänker den. Vi försöker prata med polisen i lugn och ro [...] inte flagga upp för mycket. [...] (Museichef, statligt museum)

Den sortens dialog med polisen som museichefen beskriver i citatet ovan liknar den som andra större uppdragsgivare beskriver. De mindre uppdragsgivarna beskriver en mer blandad bild och en nyckelfråga verkar vara återkoppling. En förlagschef beskriver följande situation där förlaget inför ett stort arrangemang upplevde problem i kontakterna med polisen.

Jag försöker få någon sorts besked från polisen om de har folk på plats. Det går inte att få fram besked, det går inte att få en tydlig kontaktperson till exempel. Det slutade med att jag åter igen fixade en lösning vid sidan av: en bekants bekant som har jobbat som livvakt som ideellt ställer upp, en instruktör i feministiskt självförsvar som ställer upp som finns i lokalen. Jag drömde mardrömmar om nätterna om hur jag sprang fram emot [författaren] som stod på scenen och tog en kula. Och sen när vi var där med de här ideellt arbetande säkerhetskunniga personerna, och de gick igenom lokalerna, då stötte de på Säpo och så visade det sig att Säpo tänkte vara där. Och precis hur den kommunikationen då inom polisen har fungerat det har jag ingen aning om och framförallt har kommunikationen tillbaka till oss inte fungerat. Det finns så otroligt många sådana här exempel som jag kan ta.
(Förlagschef 2, mellanstort förlag)

En konsekvens av den bristande återkopplingen blir med andra ord att uppdragsgivaren kan känna sig nödgad att ta in ideell arbetskraft. Som mindre aktör utan någon större organisation i ryggen är det ofta inte möjligt av ekonomiska skäl att hyra in privata vakter. Andra uppdragsgivare beskriver hur de hyr in egna vaktare utan att ta kontakt med polisen. En situation beskrivs där det funnits skyddspersonal närvarande från författaren, arrangören och säkerhetspolisen. Det finns också fall där Säpo tagit kontakt eller dykt upp i situationer som varit oväntade från arrangörens sida. De intervjupersoner som är mest nöjda med sina kontakter med polisen beskriver just återkopplingen som tydlig och hur de inför ett uppfattat känsligt arrangemang har fått information om hur många från polisen eller Säpo det kommer att vara. I intervjuerna beskrivs positiva direkta kontakter med polisen, till exempel i samband med anmälan. Däremot uttrycks en stor frustration över att arbetsmetoderna hos polisen inte uppfattas ha hängt med vad gäller hot som sker över internet.

Av de intervjuade är det bara uppdragsgivare som främst arbetar mot författare som har egna erfarenheter av att göra en polisanmälan (som inte handlar om stöld eller inbrott). Kulturredaktörer och förläggare beskriver hur de antingen hjälper till eller själva gör polisanmälan vid erhållna hot istället för uppdragstagaren. Anledningarna uppges vara att ge ökad tyngd men också att anmälan ska bli så bra som möjligt. De som har gjort en polisanmälan uttrycker att det krävs en viss erfarenhet och kompetens för att göra en anmälan som uppfyller de krav som ställs. Ett par uppdragsgivare uttrycker en skeptisk hållning gentemot polisen och menar att det verkar som att polisen helst inte vill ta emot anmälningar utan snarare förordar tystnad.

Det finns en uppfattning om att lagutrymmet borde räcka för att polisen ska kunna genomföra tillräckliga förundersökningar för att det senare ska kunna väckas åtal. Som exempel ges hot på nätet där de som hotar gör det under sitt riktiga namn. När anmälan sedan läggs ner är det oklart vad som ledde till att anmälan lades ner och de förklaringar som ges uppfattas vara mer svepande än vad som önskas.

Där det inte funnits egna erfarenheter av hot eller våld har en fråga ställts om vilka de intervjuade skulle kontakta vid en konkret situation av hot, trakasserier eller våld. Oftast nämner de först den egna chefen eller styrelsen, eller, om man är en del av en större organisation eller företag, den säkerhetsansvarige där. Andra aktörer som nämns är KRO, kollegor samt regionala eller kommunala tjänstemän som arbetar med kulturfrågor. Kommunala institutioner nämner att de i regel har stöd av kulturförvaltningen och att det ofta är den som har hand om kontakter med polis och andra samhällsaktörer. När kontakterna fungerar som smidigast beskrivs de i väldigt odramatiska termer som praktikaliteter eller rutiner.

Spänning mellan säkerhetstänkande och öppenhet

Frågan om själv censur och begränsningar av yttrandefrihet är central i intervjuerna och intervjupersonerna är måna om att visa att de inte låtit hot eller risken för hot påverka dem till att begränsa yttrandefriheten. Mycket av uppdragsgivarnas säkerhetsarbete beskrivs som ett sätt att säkra tryggheten för konstnärer, författare och övrig personal och att därigenom upprätthålla yttrandefrihet och konstnärlig frihet. I intervjuerna framgår dock samtidigt att det finns en spänning mellan att öka antalet säkerhetsåtgärder och att hålla olika arenor öppna för dialog. Det ses ofta som lättare att, genom olika typer av säkerhetsåtgärder, säkerställa att en viss person kan tala fritt vid en viss tidpunkt än att garantera andra värden som kulturen är tänkt att bidra till, såsom bildnings- och jämlikhetsideal, öppenhet och dialog. Till stor del handlar det om ekonomiska resurser menar en fristående konstarrangör:

Folk frågar om man behöver vakter och så vidare. Men vi vill ju inte ha ett samhälle där det är vakterna som är vinnarna, för då kan man inte göra någonting för då blir det alldeles för dyrt.

(Konstarrangör, fristående)

En förändring som tas upp av flera intervjuade är att debattklimatet har blivit hårdare och mer polariserat och att gränserna för vad som kan sägas har förskjutits. Samtidigt framhålls att detta rör sig om en samhällelig förändring och att det inte är något unikt för konstnärer eller författare. En representant för ett statligt museum tryckte särskilt på att det grundlagsmässiga skyddet inte har förändrats, eftersom ”det är det som vi som institution ska luta oss mot”. En hårdnande ton i den allmänna debatten ska inte få påverka institutionernas verksamhet utan istället är det viktigt att hålla fast vid att situationen rent juridiskt inte har ändrats. Samtidigt uttrycker samma museichef att själva säkerhetsarbetet har förändrats:

Vi är mer vaksamma på de aspekterna idag än vi varit tidigare, väldigt enkelt uttryckt: om man tidigare pratade utrymning och då bara egentligen tänkte brand, så tänker man nu också hot. Det kan vara en barnvagn som rullas in eller står i en trappa: ”vems är det, vet inte, vad är det för något, vi måste ha ut folk ur byggnaden” alltså för att illustrera det, och det var ju inte riktigt på kartan tidigare.

(Museichef, statligt museum)

Det talas även om en hatkultur på nätet, och det uttrycks en oro för en utveckling mot att det som tidigare sades anonymt nu är okej att säga öppet i eget namn. Här märks en uppgivenhet och besvikelse i relation till samhället som man menar inte tagit den här utvecklingen på tillräckligt allvar. Det förändrade debattklimatet på nätet anses också spilla över på andra arenor där folk möts fysiskt.

Gränserna tänjs hela tiden för vad man får säga på nätet och nu också i verkligheten. Det har stått folk här och ropat invandrar-slödder i ett bibliotek till, ja som du ser, det finns nästan inte en enda person, det är nästan bara några ur personalen som är de som är födda i Sverige och har svenska som modersmål och helt svensk bakgrund och då kan man ändå tillåta sig att kalla folk för slödder. Där tänjs gränserna väldigt mycket men det är ju inte din fråga men det är något som har kommit det sista året kan jag säga.

(Bibliotekschef, förortsbibliotek)

Vad gäller konkreta evenemang så varnar några av de intervjuade för att låta riskerna påverka för mycket, eftersom det skulle gå emot den öppenhet som eftersträvas på dessa arenor. Några menar också att det inte behövs vidtas omfattande riskanalyser eller åtgärder vid varje evenemang:

Nej, jag kan inte se det, för det är så sällan förekommande. Vi ska definitivt inte höja hysterin och varje gång man har en författare fråga: ”behövs det någon säkerhet”, utan det vet förlagen. De får signaler från författarnas agenter, ifrån andra förlag, de har koll på författarens livssituation [...] man får inte tillåta sig att bli paranoid helt enkelt och att vi skulle ha vakter varenda gång, det är helt förkastligt tycker jag.

(Chef, litteraturevenemang)

När det gäller konstutställningar är det vanligen värdarna vid museer och konsthallar som tar den faktiska dialogen med besökarna, eftersom konstnärerna inte är på plats. Därför är det också oroande att det i intervjuerna ges exempel på att arrangörer av ekonomiska skäl ibland ställs inför ett val mellan att anställa värdar eller väktare.

När huset hade gott om resurser [...] då fanns det både värd och säkerhetsansvar i utställningsverksamheten. Nu har väktarna bara att vaka. Visningar och pedagogik i olika former, det beställer man eller så har vi allmänna visningar

som man kan gå på, tyvärr. Det gör lite ont i kroppen att det är så faktiskt, och jag tror att jag kommer jobba för att vi ska ändra på det, för [...] vi sänder väldigt bekymmersamma signaler när vi bara har väktare, vi sänder fel grundsignaler om hur vi vill att samhället ska se ut, men den är inte självklar att lösa idag, det är stora hot som liksom går rakt in i huset.
(Chef, kommunal konstinstitution)

Sammanfattning

- Större uppdragsgivare har i allmänhet en checklista för riskanalys vid publika evenemang. Mindre uppdragsgivare har ibland svårare att skapa och upprätthålla sådana dokument och rutiner.
- Större uppdragsgivare har också ofta upparbetade kontakter med polis och rättsvårdande myndigheter.
- Lokalkännedom och omvärldsanalys hjälper uppdragsgivarna att förutse när risken för olika typer av händelser är större än vanligt.
- Det kan finnas en spänning mellan säkerhetstänkande och öppenhet som kan ställas på sin spets om budgeten inte räcker till för både värdar och vakter.

Den svåra ansvarsfrågan

Det här kapitlet handlar om var ansvaret för att förebygga, motverka och hantera hotfulla och våldsamma händelser uppfattas ligga när det gäller olika typer av relationer mellan uppdragsgivare och uppdragstagare. Särskilt fokus ligger här på anställningsformens betydelse. Kapitlet avslutas med några förslag på förändringar av den rådande situationen som har kommit upp under intervjuerna.

Många uppdragsgivare – oklar ansvarsfördelning

I intervjuerna har frågan om uppdragsgivarnas ansvar inledningsvis formulerats väldigt öppet. I vissa fall har frågan sedan specificerats genom att kontrastera uppdragsgivarnas roll till en formell arbetsgivare, med det ansvar för de anställda som det skulle innebära. Då tas bland annat upp att det finns ett generellt problem idag med allt färre fasta anställningar och att många författare och journalister är frilansare. Intervjupersonerna uppfattar i regel inte att de har något juridiskt arbetsgivaransvar för dessa personer utan att det istället blir en fråga om ett frivilligt ansvarstagande som medmänniska. Ett exempel som nämns av en intervjuperson vid ett mindre bokförlag är att förlaget har valt att betala för en terapeut för att kunna ge stöd vid en konkret hotbild.

Förläggare beskriver hur de ligger vakna om nätterna och oroar sig för sina författare. Ett par av de intervjuade ger uttryck för att man som fast anställd i en organisation tar på sig mer för att skydda dem utan fast tjänst och att man genom frivilliga åtgärder ger ett ökat skydd till tillfälligt anställda. En viss försiktighet i tolkningen av dessa exempel är dock på sin plats, eftersom det är troligt att de som har varit villiga att delta i studien redan har tänkt kring liknande frågor och anser dem vara viktiga.

En central och komplicerad fråga handlar om vem som kan och ska ta ett ansvar för den individuella författarens eller konstnärens arbetssituation. Ansvarsfördelningen är i vissa fall oklar, till exempel när en författare som har gett ut en bok vid ett visst förlag senare skriver en debattartikel för en tidning och det uppstår hot eller våld. Vem har då ansvaret för att vidta åtgärder: en eventuell litterär agent, förlaget eller tidningen? Detta är något som lyfts fram av flera av de intervjuade och av svaren att döma verkar det inte finnas särskilt mycket informationsutbyte kring denna fråga mellan de olika uppdragsgivarna.

Vid samarbeten mellan ett förlag och en arrangör kan till exempel situationen uppstå att:

[författaren] ska åka till ett författarframträdande och jag säger att nu har det varit några tuffa veckor här och vi vill bara meddela er som arrangörer att ni

måste ha någon säkerhet på plats. Om arrangören säger: ”nej, vi har inte råd med det, vi har inte råd med en vakt”. I dagsläget måste jag ställa in det arrangemanget eller så måste [författaren] säga att: ”nej, jag vägrar att bli tystad, jag talar ändå”. Och vems är ansvaret då om det skulle hända något, jag skulle känna ett väldigt stort ansvar då, oavsett om jag har det eller inte.
(Förlagschef 2, mellanstort förlag)

Hur mycket ansvar som tas i relation till den enskilda kulturutövaren är nära kopplat till arbetssättet hos den specifika uppdragsgivaren. De mindre uppdragsgivarna beskriver i vissa fall ett väldigt nära samarbete där ansvaret som tas också blir stort. Detta kan ställas i kontrast till ett par uppdragsgivare som beskriver sitt arbete som tidsbegränsade affärsmässiga samarbeten och där både de och kulturutövarna uttrycker sig mer i termer av företagande. Flertalet av de intervjuade beskriver att det väldigt sällan är de enskilda författarna eller konstnärerna som tar upp frågor om hot, våld eller trakasserier och några menar att de aldrig varit med om att sådana frågor har lyfts av den enskilda kulturutövaren.

Det beskrivs även en spänning mellan att ta ansvar och stötta den enskilda författaren eller konstnären och att samtidigt inte nödvändigtvis ställa sig bakom själva verket som hen har skapat. Hos några av uppdragsgivarna finns ett uttalat förhållningssätt att om man valt att inkludera ett verk i en utställning så innebär det också att institutionen ställer sig bakom verket. Vid de statliga institutionerna refererar intervjupersonerna till det uppdrag som myndigheten har, och här blir det mindre en fråga om att eventuellt stå bakom ett visst verk och istället kanske peka på en bredd inom institutionens utställningsverksamhet som helhet. Vidare framhålls att det kan uppkomma situationer av konflikt mellan konstinstitutionen och konstnären, och att frågan om att eventuellt bygga ut stödet för den enskilde konstnären kan komma att stå i konflikt med konstnärens vilja att vara fri och obunden.

En bokförläggare diskuterar skillnaden mellan hur ett förlag och en tidning arbetar gällande det formella ansvaret med en ansvarig utgivare. Med ansvarig utgivaremodellen blir samarbetet mer ingående medan det på ett bokförlag i vissa fall kan ha förekommit nära samarbete i arbetsprocessen, främst inom facklitteraturen, men där författaren ändå i slutändan är den som har ansvaret.

Det finns en medvetenhet bland de uppdragsgivare som främst arbetar med författare om sårbarheten hos frilansare eller personer med tillfälliga anställningar. Det är också på förlagen och kulturredaktionerna som det uttrycks starkast band till den enskilde; de talar exempelvis om ”min författare”. Hos uppdragsgivare som främst arbetar med konstnärer är det närmast förgivettaget att konstnärerna arbetar med olika uppdragsgivare och oftast på kortare basis.

Även om ingen intervjuperson uttryckligen säger att den inte har något ansvar så är det tydligt att inte alla självmant tar upp vad de skulle kunna ha för ansvar

gentemot den enskilda konstnären eller författaren. Det är främst på kulturredaktionerna och förlagen som det finns ett etablerat förhållningssätt för hur de ska hantera olika situationer och för vilka slags åtgärder som skulle kunna, eller inte kunna, vidtas efter själva den akuta händelsen. Det handlar ofta om ett tydliggörande av vad författarna eller skribenterna kan förvänta sig av uppdragsgivaren samt om att ge tillräckligt med tid till processen fram till den färdiga texten. Som en kulturredaktör beskriver det:

I regel när det rör de här känsligare texterna, lokala debatterna som blir känsliga eller de här svåra politiska frågorna, då kan man prata ganska länge. Det kan vara en ganska lång konversation innan det faktiskt blir en text på sidorna, då flikas det in i konversationen, ja det kan vara att de känner sig tveksamma ”jag vet inte om jag ska skriva det här” och då kan det falla sig naturligt att jag säger: ”ja jag förstår att du tvekar men om du skriver då ska du veta att det finns back-up för att hantera kritiken”. [...] Och då kan det ofta vara att jag som redaktör känner att den här texten är så viktig att jag måste verkligen se till att det får vara en så trygg kontext runtomkring att den kan få bli skriven, att jag måste tillhandahålla det ramverket så att man vågar göra det.
(Kulturredaktör, landsortstidning)

Samtidigt beskriver flera av de intervjuade hur författarna eller konstnärerna själva har bra koll på sin egen hotbild eller säkerhetssituation, och att de utgår från att de berättar om de skulle behöva några särskilda åtgärder. I ett fall uttrycks det specifikt att författare specialiserade på att granska högerextremism också själva är specialister och därför kan bedöma riskerna bra själva. En förlagschef uttrycker dock att det inte alls är självklart att författaren kan göra en riktig bedömning och inte heller att de kommer att ta upp frågan med förläggaren.

Tvärtom tycker jag ofta att det är man själv som måste ta det ansvaret och säga: ”hur är det egentligen med det här, hur offentlig ska den här releasen till exempel vara, är du bekväm med det här? Även om du är bekväm med det är jag inte säker på att jag är det”.
(Förlagschef 2, mellanstort förlag)

Anställningsformen påverkar

Anställningsformens betydelse är ett genomgående tema i intervjuerna. En fast anställning beskrivs som avgörande för att våga skriva om vissa ämnen då det finns en betydande otrygghet i att vara frilansande eller anställd kortare perioder. En annan aspekt som nämns är hur en fast anställd kan välja att under en tid inte skriva om exempelvis högerextremism, medan det för en frilansskribent som är specialiserad på ett känsligt eller politiserat område kan handla om den faktiska försörjningen. En kulturredaktör berättar i relation till sin roll som chef:

Det svåra tycker jag som chef över en massa frilansare, det är ju att veta hur de mår. En del hör ju av sig, men många gör ju inte det så när det är en kontroversiell publicering så försöker jag alltid ringa och fråga om de behöver hjälp med något eller hur de mår eller sådär, och mer kan jag egentligen inte göra som chef. [...] Att arbetsgivaransvaret inte bara blir formellt utan också mänskligt, att ta sig den tiden det måste man göra.
(Kulturredaktör, storstadstidning)

Även i de fall där uppdragsgivaren tar ett aktivt ansvarstagande för frilansare ställs frågan om när ett arbetsgivaransvar för en frilansare upphör, särskilt i fall där skribenten kanske bara skriver en enda text. Detta kan bli särskilt akut när det gäller åtgärder som medför höga kostnader, exempelvis skyddsfönster på bostaden. På ett av biblioteken ställs frågan om hur långt ansvaret sträcker sig ifall det skulle hända något vid ett evenemang på biblioteket. Samma bibliotekschef beskriver hur författare som de ger uppdrag till inte alltid har en förlagskontakt, vilket medför att det inte heller finns någon självklar tredje part att eventuellt samarbeta med.

Efterfrågade förändringar

Som avslutning på intervjuerna har frågor ställts kring önskade förbättringar vad gäller uppdragsgivarnas eget arbete mot hot och våld. De som själva inte hade haft några egna erfarenheter av detta uttrycker att det är en svår fråga att besvara. Ett par av dem anser dock att det skulle behövas mer information om vilken typ av stöd som finns idag. Några av de intervjuade uttrycker en nyfikenhet på hur andra arrangörer och uppdragsgivare arbetar och vill gärna att positiva exempel sprids och diskuteras. Flera uppdragsgivare poängterar dock i intervjuerna hur komplex frågan är i deras ögon och att de därför är försiktiga med att önska konkreta förbättringar.

Ett par uppdragsgivare efterfrågar en särskild grupp inom polisen eller ett resurscentrum som skulle kunna ta sig an anmälningar om hot. Därmed skulle det kunna bli enklare att anmäla och gå vidare med fall av det här slaget. Flera anser vidare att det krävs förändrade arbetssätt inom polisen vad gäller anmälningar om olaga hot och att polisen behöver uppdatera sina utredningsmetoder för att kunna omfatta hot via digitala medier på ett tillfredsställande sätt.

Det uttrycks i vissa fall en frustration över att polisen inte tar anmälningarna på allvar och gör det som krävs, och en osäkerhet över om polisen har rätt kompetens för att kunna utreda IT-relaterade brott. Ett par intervjupersoner uttrycker en osäkerhet kring om det finns rätt kompetens hos polismyndigheterna mer generellt, men i intervjuerna ges också, som vi har kunnat se, skildringar av situationer där polisen har arbetat professionellt och förtroendeingivande.

En uppdragsgivare som främst arbetar med författare uttrycker att fler förövare måste fällas för brott av det här slaget. Det måste vara tydligt från samhällets sida

att hot och trakasserier inte accepteras. En annan intervjuperson beskriver hur offentliga ställningstaganden om att alla hot- eller hatmejl kommer att anmälas till polisen faktiskt sänker antalet sådana mejl. Kraven på att fler behöver bli fällda för den här typen av brott är nära kopplat till det uttryckta behovet av att tala om de här frågorna som en demokratifråga, att det faktiskt handlar om hot mot demokratin och det öppna samhället.

Till sist återkommer frågan om otryggheten för de som inte har fast anställning och behovet av att säkra kulturutövares levebröd men också av vikten av att ha egna försäkringar när man står utanför det vanliga arbetsmiljöarbetet.

Sammanfattning

- Ansvarsfrågan upplevs som komplicerad av flera olika skäl. Främst handlar det om att det uppfattas vara oklart hur långt arbetsgivaransvaret sträcker sig när det gäller frilansare och visstidsanställda med flera olika uppdragsgivare.
- Det uppfattas också finnas en spänning mellan att ta ansvar och stötta den enskilda författaren eller konstnären och att samtidigt inte nödvändigtvis ställa sig bakom själva verket eller på något sätt försöka begränsa kulturutövarens uttrycksmedel.
- Det finns en efterfrågan på information om uppdragsgivarens ansvar men också om olika sätt att förebygga och hantera hotfulla och våldsamma händelser.

Kulturanalys bedömning

Syftet med den här studien har varit att fånga uppdragsgivares erfarenheter, perspektiv och syn på ansvaret för författare och konstnärer som utsätts för hot och våld i sin yrkesutövning. I detta kapitel presenteras Kulturanalys bedömning och kommentarer till de resultat som framkommit i studien. De teman som lyfts fram är sådana som vi ser som viktiga i det fortsatta arbetet med att stärka uppdragsgivarnas möjligheter att förebygga och bemöta hot och våld mot konstnärer och författare.

Otrygga arbetsvillkor och otydligt ansvar försvårar

Vår övergripande bedömning är att de speciella anställningsförhållandena i kultursektorn skapar oklarheter om vem som kan ta ett ansvar för den individuella konstnärens eller författarens arbetssituation. Frilansare och tillfälliga uppdrag gör det svårt att tillhandahålla arbetsmiljöåtgärder för uppdragstagarna. Intervjuerna visar även att det är otydligt hur ansvaret bör fördelas mellan de olika uppdragsgivare som kan vara involverade i de enskilda kulturutövarnas arbete.

Även om det finns ett engagemang hos uppdragsgivarna läggs idag mycket ansvar på de enskilda konstnärerna och författarna. Uppdragsgivarna utgår, till viss del, från att konstnärerna och författarna själva ska ta initiativet och berätta om de skulle behöva särskilda skyddsåtgärder. Detta motiveras i intervjuerna med att författarna eller konstnärerna är de som har bäst koll på sin egen hotbild eller säkerhetssituation. De otrygga anställningsförhållanden för konstnärer som beskrevs inledningsvis i rapporten är dock viktiga att beakta för att förstå den bild som också framkommer i intervjuerna: nämligen att författare och konstnärer sällan tar upp dessa frågor på eget initiativ. Det kan finnas en oro hos konstnärer och författare för att krav på kostnadskrävande säkerhetsåtgärder ska komma att inverka negativt på deras möjligheter att få nya uppdrag i framtiden. Konstnärens utsatthet på arbetsmarknaden är en viktig fråga för uppdragsgivare att ta hänsyn till och talar för att uppdragsgivare bör ha någon form av grundläggande rutiner för riskanalys som inte lägger för mycket ansvar på den enskilda uppdragstagaren. Här finns mycket att lära från uppdragsgivare som redan idag har formaliserat sitt arbete som en följd av tidigare utsatthet.

Vad gäller uppdragsgivarnas ansvar visar undersökningen att när uppdragsgivarna talar om processen att ge uppdrag, att ställa ut, eller bjuda in en konstnär eller författare, så är det verken som står i centrum och inte skaparna. Det är med andra ord verken som kommer först och sedan den enskilde författaren eller konstnären. Därmed skiljer sig de här yrkesgrupperna möjligen från andra med tidsbegränsade anställningar, där uppdragen handlar om att tillhandahålla tjänster under en viss tid och inte primärt ett objekt. Däremot uttrycks en stark vilja att stötta den enskilde

om dennes verk eller framträdande skulle bli föremål för hot eller våld av något slag.

I den enkätundersökning med konstnärer och författare som Kulturanalys genomförde i slutet av 2015 uttryckte flera av de svarande att uppdragsgivare och arrangörer borde kunna ta ett större ansvar.¹⁷ Ett förslag som lyftes mer än en gång var att det kanske rentav borde finnas ett system med ansvarig utgivare i likhet med journalistiska produkter. En utmaning kopplad till denna typ av lösning kan dock vara den spänning som finns mellan ett utökat formellt ansvar hos uppdragsgivarna för de verk som skapas eller visas och konstnärers behov och vilja att vara fria och obundna.

Resurser en avgörande faktor

Vår intervjustudie visar att det finns ett stort engagemang hos uppdragsgivare att förebygga och bemöta hot och våld mot de konstnärer och författare som de ger uppdrag till. Vi kan samtidigt konstatera att det till viss del är en resursfråga, då det krävs både personella och ekonomiska resurser för att kunna arbeta strukturerat och för att ha möjlighet att sätta in säkerhetsinsatser om så behövs. En utmaning i det fortsatta arbetet ligger i att säkra att den enskilde uppdragsgivarens tillgång till resurser inte ska vara avgörande för att skapa de förutsättningar som krävs för att förebygga och bemöta hot och våld mot de konstnärer och författare som anlitas. Vår studie visar att resursfrågan ses som särskilt begränsande hos de mindre uppdragsgivarna.

Flera uppdragsgivare som är kommunalt och/eller regionalt finansierade nämner att de redan idag får stöd från den kommunala eller regionala kulturförvaltningen, exempelvis i kontakter med polis och säkerhetspolis. En fråga att undersöka vidare är hur den kompetens som finns i dessa frågor inom den offentliga förvaltningen i större utsträckning skulle kunna komma även fristående arrangörer av kulturverksamheter till godo. Det skulle också kunna diskuteras om kostnader för skydds- och stödåtgärder i anslutning till kulturevenemang i högre utsträckning än idag skulle kunna läggas på det offentliga. Oerhört viktigt blir dock att kommuner och regioner fortsätter att hålla ”armlängds avstånd” till kulturverksamheternas innehåll, vilket, enligt några av intervjupersonerna, inte är en självklarhet i dagens kulturliv.

Vi ser också att uppdragsgivarna har mycket att lära av varandra. I vissa fall har uppdragsgivaren en hög medvetenhet, rutiner och därmed ett systematiskt sätt att arbeta med frågor kopplade till hot. Uppdragsgivare med mindre resurser eller som inte arbetat systematiskt med dessa frågor kan i vissa fall dra nytta av de erfarenheter som finns hos uppdragsgivare som kommit längre i detta arbete. Vi bedömer också att det finns skäl att studera och lära av andra yrkessektorer med en

¹⁷ Kulturanalys 2016 s. 59.

känd hotproblematik som till exempel journalistkåren och politiskt förtroendevalda.

Riskbedömningar – viktigt men svårt

Det är tydligt att de intervjuer som genomförts inom ramen för den här studien är präglade av den aktuella politiska kontexten, med attentaten i Paris och Köpenhamn i färskt minne, men också mitt i en migrationskris och en politisk osäkerhet kring hur den ska hanteras. Även om de konkreta situationer som beskrivits har involverat fler grupper, så är det kring de högerextrema rörelserna som farhågorna är störst och det är de som beskrivs som ett latent hot ifall de skulle få upp ögonen för arrangörens verksamhet som helhet.

Med tanke på att det inte finns några givna utfall när det gäller mottagandet av ett visst konst- eller litterärt verk, oavsett om ambitionen med det innehåller en politisk dimension eller inte, kommer hot- och debattstormar även i framtiden att vara svårförutsägbara. Även om de intervjuade identifierar vissa ämnen, individer eller fysiska kroppar som särskilt utsatta uttrycks det också återkommande förvåning över att det inte blev mer kritik eller uppståndelse i samband med ett visst evenemang eller utgivning. Att det är svårt att förutse kan bli en del av en rädsla som liknar den bild av terror som också uttrycks i ett par av intervjuerna, nämligen att man aldrig vet när eller var det slår till nästa gång.

Debatter som uppstår med ett aggressivt tonläge hakar ofta på redan känsliga ämnen och samhällsdebatter, vilket gör att vidden av dem blir svår att förutsäga.¹⁸ Därför kan det finnas en poäng i att uppdragsgivarna, särskilt de mindre, i så stor utsträckning som möjligt får fortsätta sitt arbete som vanligt. Det förutsätter samtidigt en visshet om, och tilltro till, att samhället ställer upp ifall det skulle hända något och att det, i enlighet med punkten ovan finns stöd att tillgå. För att kunna agera i förebyggande syfte finns det ett värde för uppdragsgivare att ha åtminstone grundläggande rutiner för riskanalys, för att i ett nästa steg kunna ta del av det stöd som samhället har att erbjuda.

Den lokala förankringen lyfts ofta fram, inte som en medveten strategi eller åtgärd men som en central del av beskrivningar av specifika fall. Det ses som en kritisk faktor att arrangören känner folk i området eller i berörda grupper som kan hjälpa till med riskbedömningen. Detta förfarande väcker samtidigt en fråga om hur den konstnärliga friheten påverkas om uppdragsgivare i allt för stor utsträckning anpassar sig till kritiska röster eller bedömda risker med olika evenemang. Om konsten tvingas förhålla sig till lokala strömningar och tillfälliga åsiktskorridorer, så finns det en uppenbar risk för självensur.

¹⁸ Hafsteinsdóttir 2015.

Värna värdarna

Vår studie har visat att hot och våld i anslutning till konst och kultur även drabbar yrkesgrupper som bibliotekarier och museianställda. I en utställning eller ett litteraturevenemang är många personer, utöver den enskilde konstnären och författaren, involverade. Vi upphöjer ofta, och med all rätt, konstnären som en nyckelaktör i en fri demokrati, men vi talar mindre om de anställda som dagligdags försvarar den konst som hänger på utställningsväggarna och som tar den konkreta diskussionen med besökarna, också när de är starkt kritiska eller rentav aggressiva.

Risken med en fortsatt hårdnande ton i samhällsdebatten är att arbetsklimatet för utställningsvärdar blir hårdare och att vi får se allt fler arrangörer som hyr in väktare istället, vilket inte bara medför stängda möjligheter för dialog utan också ökade kostnader för arrangörerna. En utmaning i det fortsatta arbetet blir att göra arbetsmiljön bättre för både konstnärer, författare och anställda vid kulturinstitutionerna, utan att stänga ner den öppna platsen för demokratisk dialog.

Referenser

- AFA Försäkring. 2015. *Hot och våld på den svenska arbetsmarknaden*. Stockholm: AFA Försäkring.
- AFA Försäkring. 2016. *Allvarliga arbetsskador och långvarig sjukfrånvaro – 2016*. Stockholm: AFA Försäkring.
- Arbetsmiljöverket. 2010. *Våld i arbetslivet – en kriminologisk kunskapsöversikt*. Rapport 2010:4. Stockholm: Arbetsmiljöverket.
- Bohlin, Rebecka. 2016. *Tackla hatet: Om näthat, hot – och hur du skyddar dig*. Stockholm: Ordfront.
- Brottsförebyggande rådet, Brå. 2014. *Politikernas trygghetsundersökning 2013 – Utsatthet och oro för trakasserier, hot och våld*. Rapport 2014:9. Stockholm: Brå.
- Brottsförebyggande rådet, Brå. 2015a. *Politikernas trygghetsundersökning 2014 – Förtroendevaldas utsatthet under valåret 2014*. Rapport 2015:23. Stockholm: Brå.
- BRÅ. 2015b. *Hot och våld – om utsatthet i yrkesgrupper som är viktiga i det demokratiska samhället*. Rapport 2015:12.
- Citron, Danielle Keats. 2014. *Hate Crimes in Cyberspace*. Cambridge: Harvard University Press.
- DIK. 2015a. "Vi är bibliotekarier, inte psykologer eller socialarbetare." *En rapport om arbetsmiljön på våra bibliotek*. Delrapport 1: skadegörelse, oro och ordning.
- DIK. 2015b. "Vi är bibliotekarier, inte psykologer eller socialarbetare." *En rapport om arbetsmiljön på våra bibliotek*. Delrapport 2: skadegörelse, oro och ordning. Stockholm: DIK.
- Hafsteinsdóttir, Elín. 2015. *The Art of Making Democratic Trouble. Four Art Events and Radical Democratic Theory*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Konstnärsnämnden. 2011. *Konstnärernas inkomster, arbetsmarknad och försörjningsmönster*. Stockholm: Konstnärsnämnden.
- Myndigheten för kulturanalys. 2016. *Hotad kultur? En undersökning om hot, trakasserier och våld mot konstnärer och författare i Sverige*. Rapport 2016:3. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.

Sackemark, Alexandra och Mårten Schultz. 2015. *Näthat. Rättigheter & Möjligheter*. 2:a upplagan. Stockholm: Karnov Group.

Sveriges kommuner och landsting, SKL. 2009. *Trygg på jobbet. Så förebygger du hot, våld och trakasserier mot skolans personal*. Stockholm: SKL Kommentus.

Sveriges kommuner och landsting, SKL. 2014. *Hot och våld mot förtroendevalda: Inspirationskrift för förtroendevalda (5)*. Stockholm: SKL.

SOU 2006:46. *Jakten på makten*. Betänkande av kommittén om hot och våld mot förtroendevalda. Stockholm: Fritzes.

Statskontoret. 2012. *För säkerhets skull. Om myndigheters arbete mot hot och våld mot deras anställda*. Stockholm: Statskontoret.

Bilaga I. Intervjuguide

Din roll och själva institutionen

Kan du beskriva din roll inom den här institutionen?

Vad är det för institution? (privat – offentligt finansierad och så vidare)

Hur skulle ni beskriva er roll i relation till den enskilde kulturutövaren? (kort eller lång tid och så vidare)

Situationen idag

Hur skulle du beskriva situationen för kulturutövare och arrangörer idag vad gäller hot, hat, våld och trakasserier?

Ser ni en förändring över tid?

Kan du berätta om en sådan situation som ni har varit med om?

Har ni rutiner för händelser av hot eller trakasserier? Hur ser de ut?

Skickar ni vidare? (till exempel polisen, Brottsofferjouren, KRO, SFF)

Hade ni den kunskap och de verktyg som behövdes? Vad hade ni behövt mer av?

Har följt upp den situationen senare?

Om inte, sett en risk för att något skulle hända? Vidtagit åtgärder?

Ansvar

För den enskilde konstnären/författaren? (stöd utöver det rättsliga och så vidare)

Demokratisk infrastruktur?

Spänningar, yttrandefrihet och säkerhet?

Institutionens säkerhet?

Vad behövs?

Policyändringar?

Något som behöver beaktas särskilt?

www.kulturanalys.se